

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

TAIDEPOLKU SONKAJÄRVELLE

Osallisuutta edistämässä sosiokulttuurisin ja taidelähtöisin menetelmin

TEKIJÄT Merja Hynynen-Niskanen

Emma Rönkkö

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma			
Työn tekijät Merja Hynynen-Niskanen ja Emma Rönkkö			
Työn nimi Taidepolku Sonkajärvelle – Osallisuutta edistämässä sosiokulttuurisin ja taidelähtöisin menetelmin			
Päiväys	3.11.2022	Sivumäärä/Liitteet	51/1
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani Sonkajärven kunta			
Tiivistelmä			
<p>Opinnäytetyössä suunniteltiin, kehitettiin, toteutettiin ja arvioitiin taidepolku Sonkajärven kunnalle. Sonkajärven kunnassa toivottiin taidepolkua ja kotiseutumuseon miljöön elävöittämistä. Opinnäytetyön tekijöillä oli kiinnostus taidelähtöisten menetelmien käyttämiseen ja taidepolun toteuttamiseen. Opinnäytetyö oli toiminnallinen, projektimuotoinen kehittämistyö. Toimeksiantajana opinnäytetyössä oli Sonkajärven kunta. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Sonkajärven kunnan ja OSPA-hankkeen eli Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena oli vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Sonkajärven kunnassa.</p> <p>Kuntalaiset osallistuivat taidepolun suunnitteluun sekä toteutukseen. Taidepolulle valmistettiin taideteoksia pajatyöskentelynä ja asiakkaiden voimavarat ja kiinnostuksen kohteet huomioitiin työskentelyssä. Toimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista. Pajatyöskentelyä järjestettiin ikääntyneiden mielenterveyskuntoutujien palvelukodissa ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Sonkajärven kunnassa järjestettiin pajatoimintaa nuorille ja aikuisille. Pajoissa valmistettiin taidepolun teoksia. Mielenterveyskuntoutujien kanssa pajatyöskentelyä oli kymmenen kertaa ja varhaiskasvatuksen puolella neljä kertaa. Asiakkaita ja taidepolkua kiertäneitä havainnointiin ja heiltä kerättiin palautetta suullisesti.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisena viitekehystenä oli sosiokulttuurinen innostaminen ja sosiaalipedagogiikka. Sosiokulttuurisen innostamisen ja sosiaalipedagogiikan avulla vahvistettiin ja lisättiin kunnan asukkaiden välistä vuorovaikutusta, edistettiin heidän hyvinvointiaan sekä mahdollistettiin osallistuminen yhteisön kehittämiseen. Taidepolku voisi toimia ennaltaehkäisevässä työssä: osallistumalla taidepolun suunnitteluun ja toteuttamiseen kunnan asukkaiden hyvinvointi vahvistuu, mikä voi edistää kuntalaisten mielenterveyttä.</p>			
Avainsanat sosiokulttuurinen innostaminen, sosiaalipedagogiikka, osallisuus, kulttuurihyvinvointi			

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Degree Programme in Social Services	
Authors Merja Hynynen-Niskanen and Emma Rönkkö	
Title of Thesis Art path in Sonkajärvi municipality - Promoting inclusion through sociocultural and art-based methods	
Date 3.11.2022	Pages/Appendices 51/1
Client Organisation /Partner Sonkajärvi municipality	
<p>Abstract</p> <p>In the thesis, an art path for the municipality of Sonkajärvi was designed, developed, implemented and evaluated. The municipality of Sonkajärvi wished for an art path and for the environment of the local museum to be revitalised. The authors of the thesis had an interest in using art-based methods and implementing an art path. The thesis was a functional, project-based development work. The client for the thesis was the municipality of Sonkajärvi. The thesis was carried out in cooperation with the municipality of Sonkajärvi and the OSPA project, i.e. Inclusion for new service solutions and well-being in North Savo. The aim of the thesis was to strengthen inclusion and communality in the municipality of Sonkajärvi.</p> <p>The residents of the municipality participated in the design and implementation of the art path. Artworks were prepared for the art path as workshop work, and the customers' resources and interests were taken into account in the work. Participation in the activities was voluntary. Workshop work was organised in a service home for elderly mental health rehabilitees and in the operating environment of early childhood education and care. Workshop activities for young people and adults were organised in the municipality of Sonkajärvi. Works of the art path were produced in the workshops. Workshop activities for mental health rehabilitees were organized ten times and four times in early childhood education. Customers and those who toured the art path were observed and feedback was collected verbally from them.</p> <p>The theoretical framework of the thesis was sociocultural inspiration and social pedagogy. Through sociocultural inspiration and social pedagogy, interaction between the inhabitants of the municipality was strengthened and increased, their well-being was promoted, and participation in the development of the community was made possible. The art path could work in preventive work: by participating in the planning and implementation of the art path, the well-being of the residents of the municipality is strengthened, which can promote the mental health of the residents of the municipality.</p>	
<p>Keywords sociocultural animation, social pedagogy, participation, cultural well-being</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN	8
2.1	Sosiokulttuurisen innostamisen historia	8
2.2	Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteet	9
2.3	Sosiokulttuurisen innostamisen hyvinvointivaikutukset.....	10
2.4	Sosiokulttuurisella innostamisella kohti osallisuutta	11
2.4.1	Sosiaalipedagogiikan historia	12
2.4.2	Sosiaalipedagoginen työote asiakkaan toimijuuden vahvistajana.....	13
3	KULTTUURIHYVINVOINTI JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT	15
3.1	Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen.....	15
3.2	Taidelähtöiset menetelmät hyvinvointia vahvistamassa.....	15
3.3	Yhteisön ja yhteisötaiteen vuorovaikutteisuus	17
3.4	Luontolähtöisyys taidepolulla	18
3.5	Elämänkaari taidepolun teemana	19
4	KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	20
5	KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS.....	21
5.1	Taidepolun suunnittelu Sonkajärvellä	22
5.2	Taidepolun toteutus Sonkajärvellä.....	23
5.2.1	Lapsuuden osion toteutus	27
5.2.2	Vanhuuden osion toteutus.....	30
5.3	Taidepolun arviointi Sonkajärvellä	34
6	POHDINTA.....	38
6.1	Kehittämistyön toteutuksen ja tuotoksen pohdinta suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja teoriaan	38
6.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	41
6.3	Ammatillinen kasvu	43
6.4	Taidepolun hyödynnettävyys ja kehittämisideat	44
	LIITE 1:.....	51

KUVALUETTELO

KUVA 1.	Opinnäytetyön kehittämistyön konstruktivistinen malli	21
KUVA 2.	Taidepolun suunnittelu	22

KUVA 3. Taidepolun toteutus	24
KUVA 4. Nuoruuden osion ovi keskinuoruuteen	25
KUVA 5. Puuveistos ja kangaspuut kuvaamassa aikuisuutta taidepolulla	25
KUVA 6. Taidepajatyöskentelyä luonnonmateriaaleista lasten kanssa	27
KUVA 7. Valmis tuulikello taidepolun varrella.....	28
KUVA 8. Lasten maalaamia kiviä kuivumassa päiväkodin pihassa.....	29
KUVA 9. Lasten rakentama tiipii	30
KUVA 10. Savitöiden tekemistä kuntoutujien kanssa	31
KUVA 11. Valmis savityö.....	32
KUVA 12. Savityöt ja tekstiilipunonnat verkkokehikossa	33
KUVA 13. Korvarunoja	34

1 JOHDANTO

Taidepolku syntyy Sonkajärven kunnan ihmisten tarpeista. Tämä on sosiokulttuurisen innostamisen hengen mukaista: herätellä, innostaa aitoja yhteisöjä toimimaan yhdessä itse määritellyn päämäärän toteuttamiseksi ja samalla lisätä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Sosiokulttuurisella toiminnalla on projektimainen luonne, alku ja loppu, kuten taidepolun rakentamisella. Toiminnan suunnitteluun käytetään osallistavan suunnittelun menetelmiä, jotka tähtäävät ihmisten valtaistamiseen (empowerment). Ihmisten valtaistaminen on myös sosiokulttuurisen innostamisen päämäärä. (Kinnunen, Penttilä, Rantala, Salonen & Tervo 2003, 17–18, 20–21, 28.)

Sosiaalipedagogiikka on kasvatuksellinen oppiala, jonka laajempaan teoreettiseen viitekehykseenä on yhteiskuntatieteet. Sosiaalipedagogiikassa yhdistyvät sosiaalinen ja pedagoginen puoli. Sosiaalipedagogiikalla on kaksi eri tehtävää: yleinen tehtävä ja erityinen tehtävä. Yleisessä tehtävässä autetaan yksilöä sosiaalisesti kasvamaan sekä yhteisönsä että yhteiskunnan jäsenenä. Erityisessä tehtävässä tuetaan kasvatuksellisesti huono-osaisia ihmisiä arjessa, jotta he kykenisivät elämään elämänsä täydemmin omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa. (Kurki & Nivala 2006, 11–12; Nivala & Ryyänen 2019, 57.)

Opinnäytetyön yksi keskeinen käsite on osallisuus, koska kehittämistyön tarkoitus on edistää osallisuutta taidepolun avulla Sonkajärven kunnassa. Osallisuus on yksilön kokemus siitä, että hän kuuluu joukkoon ja pystyy vaikuttamaan oman elämänsä tapahtumiin, sekä osaan yhteisöjen ja yhteiskunnan asioista. (Koivisto, Isola & Lytikäinen 2018, 8–11.) Osallisuus toteutuu saavutettavissa olevilla kulttuuritoiminnoilla. Kulttuurihyvinvoinnista tuli 2010-luvulla kattokäsite, joka sisältää taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutukset, sekä suuremmissa mittakaavassa ihmisten oikeuden kulttuuriin. Kulttuuri ja taide vaikuttavat positiivisesti ihmisten terveyteen, koska ne lisäävät hyvinvointia. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 17.)

Taidepolun luominen Sonkajärven kunnalle valikoituu opinnäytetyön aiheeksi, koska aihe on mielenkiintoinen ja innostava. Taidepolun toteuttamisessa käytetään taidelähtöisiä menetelmiä. Merkittävä tekijä taidepolun toteuttamiseen opinnäytetyönä on opiskelijoiden oma kiinnostus taidelähtöisten menetelmien käyttämiseen, sekä sosionomin työssä että yhteisöjen kanssa tehtävässä työssä. Taidepolku yhdistää molemmat. Taidelähtöisiä menetelmiä käytetään sosiaalialan työssä liian vähän. Opinnäytetyön tekijöillä on halu kehittää omaa ammattialaa ja -taitoa. Yhteisöllisyys voisi olla Suomessa vahvempaa, ja erityisesti koronapandemian rajoitusten helpottuessa on hedelmällistä saada ihmisiä yhteen, ja sen vuoksi taidepolun rakentaminen kuulostaa ajankohtaiselta ja mielekkäältä toteuttaa.

Työn tilaajana on Sonkajärven kunta, tarkemmin Sonkajärven kunnan kulttuuritoimi. Sonkajärven kulttuuritoimen tehtävänä on edistää eri toimialojen kulttuurityötä, tuottaa kulttuuritoimintaa ja tapahtumia järjestöjen, elinkeinoelämän ja muiden toimijoiden kanssa (Sonkajärven kunnan kulttuuritoimi julkaisuaika tuntematon). Polun suunnittelu toteutuu yhteiskehittämistyönä Sonkajärven kun-

nan verkoston kanssa. Mukana suunnittelussa ja toteutuksessa ovat opinnäytetyön tekijöiden ja kulttuuritoimen lisäksi kunnan eri toimijat, kuten nuorten kesätyöpajat sekä *Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon* eli OSPA-hankkeen verkosto. Sonkajärvellä toimivan OSPA-hankkeen verkosto on mukana koordinoimassa taidepolkuprojektia kunnassa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on suunnitella, kehittää, toteuttaa ja arvioida taidepolku Sonkajärven kotiseutumuseon läheisyydessä sijaitsevaan metsään. Opinnäytetyö on asiakaslähtöinen, projekti-
muotoinen kehittämistyö, jolla pyritään vahvistamaan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Sonkajärven kunnassa. Malli voisi toimia ennaltaehkäisevässä työssä vahvistaen kunnan asukkaiden hyvinvointia ja edistäen mielenterveyttä.

2 SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN

Sosiokulttuurinen innostaminen (animation socioculturelle; animación sociocultural) on elämän antamista sinne missä elämänilo on kadonnut. Ranskankielisen animación culturellen etymologia johtaa sanaan *anima*, joka tarkoittaa elämää. Innostamisen käsite voidaan jäljittää sanaan *animus*, jonka yhteydet liittyvät motivaatioon, liikkeeseen, suhteeseen asettumiseen ja yhteisön puolesta toimimiseen. Yhteiskunnallisesti tavoitellaan solidaarisuuden arvoja. (Kurki 2006, 152.) Innostaminen on aina sosiaalista (ryhmät ja yhteisöt), kulttuurista (ilmaisun kehittyminen, luovuus, taidetoiminta) ja pedagogista (ajattelun ja persoonan kehittyminen, asenteiden muutos, vastuun tiedostaminen) (Kurki 2006, 154–155).

Sosiokulttuurisen innostamisen määrittely ei ole helppoa, koska innostaminen on ilmiönä laaja-alainen. Innostamisella on useita funktioita: se on sekä sosiaalisen sopeutumisen ja terapian metodi, että vapautuksen ideologia. Parhaiten sosiokulttuurista innostamista voidaan määritellä toiminnan kuvauksen kautta. (Kurki 2000, 20–21.) Sosiokulttuurisen innostamisen avulla voidaan vahvistaa ja lisätä yksilöiden välistä vuorovaikutusta, sekä mahdollistaa yksilöiden osallistumista oman elämän ja yhteisöjen rakentamiseen (Ryynänen 2016, 136).

Terttu Kanninen (2015, 76) on tutkinut pro gradussaan ”Hiljainen kansa”, miten Hiljainen kansa -tilataide on vaikuttanut Suomussalmen alueen kulttuuriseen ja yhteisölliseen elämään. Tutkimuksen tulokseksi hän on saanut sen, että tilataide on lisännyt yhteisön kommunikaatiota ja tuonut uutta tietoa yhteisön jäsenille, kun he ovat voineet käydä läpi omissa elämässään ja yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia taiteen kautta. Tilataide on Kannisen mukaan myös alueen sosiokulttuurinen innostaja, koska Hiljainen kansa – teoksen kautta ihmiset ovat kokeneet elämänlaatunsa parantuneen ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääntyessä. (Kanninen 2015, 76.)

2.1 Sosiokulttuurisen innostamisen historia

Sosiokulttuurinen innostaminen syntyi Ranskassa toisen maailmansodan jälkeisenä henkisen lamaan aikana. Ihmiset kaipasivat toivoa. Ranskalaisen innostamisen muodon lisäksi myöhemmin kehittyi innostamisen latinalaisamerikkalainen muoto. Latinalaisamerikkalainen muoto levisi voimakkaasti ja liike (*education popular*) oli radikaalimpi kuin ranskalainen. Brasilialaisen Paulo Freiren (1921–1997) *vapautuksen pedagogiikan (education liberadora)* ajatukset levittivät sosiokulttuurista innostamista laajalle. (Kurki 2000, 11–12, 36.) Freiren kasvatustieteiden keskeinen ajatus on, ettei hän anna valmiita vastauksia ihmisten ongelmiin. Freiren pedagogiikassa sosiaalisella teoriolla ja käytännöllä on yhteys yhteiskunnassa. Pedagogiikka on kulttuurista toimintaa, joka vapauttaa. (Kurki 2000, 39–40.)

Kurki (2000, 21–22) määrittelee nykyajan merkittävämmäksi sosiokulttuurisen innostamisen puolestapuhujaksi argentiinalaisen Ezequiel Ander-Eggin (s.1930). Ander-Egg on karismaattinen persoona, keskustelija ja vaikuttaja, sekä yhteiskuntatieteilijä; sosiologi, politologi, aluesuunnittelija ja taloustieteilijä. Hän on toiminut korkeissa viroissa Latinalaisessa Amerikassa ja maailmalla, ja vaikuttanut sosiokulttuurisen innostamisen kehitykseen sekä Euroopassa että Latinalaisessa Amerikassa.

Ander-Eggin arvojen mukaisesti sosiaalitieteiden tulee toimia inhimillisen vapautuksen välineenä. Sosiaalisten ja humanististen tieteiden tulee hänen mukaansa olla sovellettavissa ja hyödynnettävissä ihmisten elämänlaadun parantamisessa ja ongelmien ratkaisemisessa. (Kurki 2000, 21–22.)

Suomessa on aina ollut innostamista, esimerkkeinä arkkiviisuperinne ja runonlaulu, sekä sadonkorjuujuhlat, leikit ja tarinat. Myöhemmin innostamisen suomalaiseen historiaan kuuluvat työväenliikkeet, raittiusseurat, työväen - ja kansanopistot, herätysliikkeet, osuustoiminta ja naisten tasa-arvon herääminen. Nykyisin Suomessa on lukematon määrä erilaisia yhdistyksiä, urheiluseuroja, musiikki- ja harrastajateatteritoimintaa, hankkeita ja projekteja. Kolmas sektori on tullut näkyvämmiin mukaan yhteisölliseen ja vapaa-aikaan liittyvään toimintaan. Vapaa-aajan innostajia koulutetaan, muun muassa liikunnan innostajia. (Kurki 2000, 10–11.)

2.2 Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteet

Leena Kurki (2000, 23) esittelee teoksessaan ”Sosiokulttuurinen innostaminen” madridilaisen Complutensen yliopiston professori J.V. Merinon (1997) sosiokulttuurisen innostamisen kaksi päätavoitetta: 1) luodaan liikettä, elämää sinne missä sitä ei ole, tuetaan aloitteellisuutta, vastuuntuntoa ja 2) tuetaan niitä kykyjä, jotka ovat olemassa, motivoidaan ja herätellään yksilöiden ja ryhmien kykyjä toimintaan. Sosiokulttuurisesta innostamisesta syntyy sosiaalista pääomaa. Daykin ym. (2020, 147–151) ovat tutkimuksessaan ”The role of social capital in participatory arts for wellbeing: findings from a qualitative systematic review” tutkineet sosiaalisen pääoman roolia osallistavassa taiteessa hyvinvoinnin kannalta. He olivat saaneet tulokseksi, että taiteisiin ja urheiluun osallistava toiminta edistää ihmisen hyvinvointia rohkaisemalla yhteyttä ja lisäämällä yhteenkuuluvuuden tunnetta, tarjoamalla rauhanomaisen ja syrjimisvapaan ympäristön toiminnalle, antamalla työkaluja hankalien asioiden käsittelyyn, tukemalla yksilön henkilökohtaista kasvua, sekä edistämällä laajempaa kansalaistietoisuutta. Edellä mainitut asiat korostavat sosiaalisen pääoman tehtävää ihmisten yhdistämisissä, sillä se muun muassa lisää yksilöiden sosiaalista vuorovaikutusta, antaa yksilölle mahdollisuuden nauttia tekemisestään ja kokemuksistaan, osallistaa yksilöitä, ja vaikuttaa positiivisesti esimerkiksi mielenterveyteen. Tuloksissa kerrotaan myös sosiaalisen pääoman negatiivisista vaikutuksista, joita voivat olla yhdistymisestä johtuvat ryhmien sisällä syntyvät identiteetit. Tämä voi vahvistaa ulkopuolisten ryhmien syrjäytymistä ja vie-raannuttaa joitain osallistujia. (Daykin ym. 2020, 147–151.)

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla voidaan tehostaa yksilön elämässä käynnissä olevaa prosessia. Sosiaalityössä on tärkeää saada heikoimmassa asemassa olevien ääni ja unelmat kuuluviksi ja näkyviksi. (Montez 2018, 361.) Miguel Marrengulan (2010) tutkimuksessa *Addressing Socio-cultural animation as community based social work with street children in Maputo, Mozambique* on tutkittu, miten sosiokulttuurisen innostamisen avulla on voitu vahvistaa osallisuutta, saatu aikaan sosiaalista muutosta ja edistetty lasten oikeuksia katulasten ryhmissä ja yhteisöissä. Tutkimuksessa käytettiin laadullisia menetelmiä kuten dialogista keskustelua, suoraa havainnointia ja aktiivista osallistumista päivittäisiin toimintoihin. (Marrengula 2010, 5.) Työskentely tapahtui yhdessä paikallisten ihmisten kanssa suunnitellen ja toteuttaen ottaen huomioon osallistujien tarpeet. Kenttätutkimuksen tulokset

osoittivat, että tavoitteet saavutettiin täysin katulasten osallistuessa toimintoihin aktiivisesti. Toimintaan osallistuessaan katulapset pystyvät vaikuttamaan omaan sosiaaliseen elinympäristöönsä tekeillä parempia ratkaisuja omassa elämässään. (Marrengula 2010, 238–239.)

2.3 Sosiokulttuurisen innostamisen hyvinvointivaikutukset

Antaa elämä, innostaa (animar).

Yksilötaso: Sosiokulttuurisen toiminnan lähtökohta on ihmisen arkipäivä. Tarkoitus on, ettei toiminta jää toimistoihin ja kulttuurilaitoksiin, vaan mennään yhteisöjen keskelle lähioihin, asukas-yhteisöihin, saatetaan yhteen kolmannen sektorin toimijoita, yhdistyksiä; toisin sanoen mennään sinne missä ihmiset ovat eli esimerkiksi kaduille, puistoihin ja toreille. Innostaminen on ihmisten osallistumista toimintaan ja samalla heidän yksilöllisen, sosiaalisen ja yhteisöllisen tietoisuuden herättelyä. Tavoitteena on saada ihmiset rakentamaan omaa ja yhteisönsä elämää. Ihmisen ja persoonan kokonaisvaltainen kehitys on tärkeää. Kaikki toiminta on vapaaehtoista ja kunkin ihmisen omaa kulttuurista autonomiaa ja moniarvoisuutta tulee kunnioittaa, oli se poliittista, ideologista tai uskonnollista. Osallistuessaan ihminen rakentaa arkipäiväänsä. Ihminen voi määritellä omat tarpeensa itse viranomaisten sijaan. Innostaminen saa ihmiset liikkeelle. Innostamisen tavoite on ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja oman hyvinvoinnin edistäminen, sekä toimintaan osallistuvien ihmisten kasvaminen aktiivisiksi toimijoiksi omassa yhteisössään. (Kurki 2006, 152–153.)

Ryhmätaso: Motivoidaan ryhmien omaehtoista toimintaa mm. yksinkertaistamalla rakenteita ja poistamalla esteitä, tuetaan ryhmäprosessien käynnistymistä ja paikallisen kulttuurin ilmiöitä. Ihmisten vuorovaikutuksesta syntyy aloitteellista, omaehtoista toimintaa. Ihminen huomaa miten hänen oma toimintansa linkittyy laajempaan kontekstiin. Hän löytää oman roolinsa yhteisössään, yhteiskunnassa ja maailmassa. Innostaminen vahvistaa kulttuurista identiteettiä, paljastaa ja poistaa tukahduttamisen mekanismeja yhteiskunnassa ja yhteisöissä. (Kurki 2000, 20, 23; Kurki 2006, 152.)

Välittää, ryhtyä välittäjäksi (intervenir)

Yhteiskuntataso: Tavoitteena on synnyttää yhteisöjen kehittämistä yhteistyössä erilaisten verkostojen kanssa päämääränä luoda sosiaalista oma-aloitteisuutta. Esimerkkinä paikallisten toimijoiden, hankkeiden ja ohjelmien avulla tuetaan ihmisten luovaa osallistumista. Menetelminä voivat toimia sosiaalisten verkostojen synnyttäminen, osallistava suunnittelu, toimintatutkimus, paikallisten projektien suunnittelu ja toteutus. Käytännössä menetelminä voivat toimia erilaiset pedagogiset menetelmät. (Kurki 2000, 23–24.)

Muuttaa laadullisesti (transformar)

”Muuttaa laadullisesti” on innostamisen yleiskäsite. Päämääränä on pyrkimys pois hierarkiasta ja byrokratiasta kohti tasavertaisuutta ja solidaarista mielenlaatua ja asenteita. Käytännössä tämä tarkoittaa passiivisen mielenlaadun muuttumista aktiiviseksi, eristäytyneestä luovaksi, vastaanottavaksi ja innovatiiviseksi. (Kurki 2000, 24.)

2.4 Sosiokulttuurisella innostamisella kohti osallisuutta

Osallisuus mielletään yleensä yksilön omaksi kokemukseksi. Osallisuus näyttäytyy elämässä yksilön tarpeiden tiedostamisena. Tiedostettuaan tarpeensa hänellä on mahdollisuus toteuttaa itseään. Yksilön vieraantuessa omista tarpeistaan, osattomuuden tunne lisääntyy. (Koivisto, Isola & Lyytikäinen 2018, 8–11.) Yksilön kokemukseen osallisuudesta liittyy vahvasti riittävä toimeentulo, asuminen, koulutus ja harrastamisen mahdollisuus. Kaikki edellä mainitut ovat hyvinvoinnin lähteitä. (Isola ym. 2017, 5.) Erik Allardt (1993, 89–91) hyvinvointiteorian Having, Loving and Being mukaan yksilön hyvinvoinnin lähteet muodostuvat taloudellisista ja luonnon tarjoamista resursseista, työllisyydestä (having), sosiaalisista suhteista paikallisyhteisöön ja lähipiiriin (loving) sekä tasapainoisesta rinnakkaiselosta yhteiskunnan ja luonnon kanssa (being). Yksilö tarvitsee oman hyvinvointinsa rakentamiseen aineellisia ja aineettomia rakennusosia, joiden avulla hyvinvointia voidaan mitata.

Osallisuuden ilmenemistä voidaan tarkastella kolmelta eri tasolta. Ensimmäiseksi yksilöllä on autonomia omassa elämässään, jolloin hän voi itse päättää omista asioistaan. Toiseksi osallisuus ilmenee yksilön mahdollisuutena vaikuttaa hänen itsensä ulkopuolella ryhmissä, ja laajemmin yhteiskunnassa. Kolmanneksi osallisuus ilmenee paikallisesti yksilön kyetessä osallistumaan johonkin yhteiseen hyvään ja saa siitä merkityksellisyyden tunnetta, ja tuntee olevansa tasavertainen muiden kanssa. (Isola ym. 2017, 5.)

Vuorovaikutussuhteet ovat tärkeä osa osallisuutta. Merkitykselliset sosiaaliset suhteet luovat pohjan yhteisöön kuulumisen tunteesta. Osallisuus vaatii yhteisön toimintaan osallistumista, mikä antaa mahdollisuuden vuorovaikutukselle ja yhteistoiminnalle. Sosiaalipedagogisen osallisuusnäkökulman mukaan osallisuus syntyy siitä, että kuulutaan yhteisöön, voidaan toimia yhteisössä ja tunnetaan, että voidaan vaikuttaa yhteisön toimintaan. Osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää, että kaikki kolme edellä mainittua asiaa toteutuvat. (Tulensalo, Kalliomeri & Laimio 2021, 20–21; Nivala & Ryynänen 2019, 138–139.)

Mackenzie ja Abdulrazaq (2019) tutkivat sosiaaliseen toimintaan osallistumisen vaikutuksia ikääntyneiden henkilöiden kokemaan ahdinkoon. Tutkimukseen valittiin 1089 kanadalaista, iältään 65–93-vuotiaasta henkilöä. Osallistujat vastasivat verkkokyselyyn, jossa mitattiin sosiaalista osallistumista, sosiaalista sitoutumista ja psykologista ahdistusta. Tuloksena oli, että osallistuminen sosiaaliseen toimintaan vähensi ikääntyneiden kokemaa ahdistusta. Mitä enemmän iäkkäällä oli sosiaalista toimintaa, sitä vähemmän hän koki ahdistusta sosiaalisen sitoutumisen määrän lisääntyessä. Sosiaalinen sitoutuminen vaikuttaa positiivisesti ikääntyneiden mielenterveyteen, joten on tärkeää lisätä sosiaalista toimintaa ikääntyvän väestön keskuudessa. (Mackenzie & Abdulrazaq 2019, 299–305.)

Osallisuuden vastakohtia ovat osattomuus ja syrjäytyminen. Syrjäytynyt ihminen ei voi osallistua yhteiskunnan toimintoihin täysivaltaisesti. Syrjäytyminen voi johtua esimerkiksi työttömyydestä, mielenterveys- ja päihdeongelmista tai köyhyydestä. Syrjäytyneet ovat yhteiskunnallisesti huono-osaisia, joille on kasaantunut edellä mainittuja ongelmia. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus julkaisuaika tuntematon.) Osallisuutta voidaan edistää muun muassa lisäämällä resursseja, yksilöiden välistä

luottamusta, toimintaympäristöjen hallittavuutta, mahdollisuuksia merkitykselliseen tekemiseen, avaamalla uusia mahdollisuuksia ja vahvistamalla yksilöiden yhteenkuuluvuuden tunnetta. Osallisuus rakentuu kuulluksi tulemisesta, yhdenvertaisuudesta ja yhdessä tekemisestä. (Koivisto, Isola & Lyytikäinen 2018, 8–9.)

2.4.1 Sosiaalipedagogiikan historia

Sosiaalipedagogiikka on kehittynyt 1800-luvun Saksassa. Teollistuminen aiheutti muutoksia yhteiskunnan sosiaalisissa rakenteissa. Tällöin tarvittiin lisää työvoimaa ja suurin osa työntekijöistä muutti maalta kaupunkeihin työn perässä. Tämä muuttoliike aiheutti muuttajissa sosiaalista juurettomuutta, kun heidän perheensä ja muu lähipiiri ja ystävät jäivät maaseudulle. Perhemallien muuttumiseen vaikutti myös asuntojen puute ja nuorena naimisiinmeno, joka lisäsi syntyvyyttä. Teollistumisen myötä luokkaerot kasvoivat. (Nivala & Rynnänen 2019, 33–34.)

Kasvatustarpeet olivat myös muutoksessa, kun perheet ja muut kasvatusinstituutiot eivät kyenneet enää vastaamaan lasten tarpeisiin oppia yhteiskunnan arvoja ja tapoja. Yksilöiden ajattelutavat muuttuivat; enää ei uskottu vanhoihin perinteisiin ja uskomuksiin, vaan alettiin uskoa tieteisiin. Valistusaatteen myötä alettiin uskoa myös siihen, että ihmisellä on mahdollisuus kasvatuksen ja koulutautumisen avulla taistella köyhyyttä vastaan oppiessaan ottamaan vastuun omasta elämästään ja itsestään. (Nivala & Rynnänen 2019, 34.)

Sosiaalipedagogiikan kehittymiseen voidaan siis katsoa vaikuttaneen työväen määrän lisääntyminen, elinolosuhteiden samanaikainen heikentyminen ja sosialistisen ajattelun voimistuminen. Saksassa näihin ongelmiin haluttiin löytää ratkaisu kasvatuksesta. Ajateltiin, että koko kansa tulisi kasvattaa yhtenäiseen yhteiskuntaan. Samalla vallitsi ajatus siitä, että oli yhteiskunnan vastuulla ratkaista valloillaan olevat sosiaaliset ongelmat. (Nivala & Rynnänen 2019, 34.)

Sosiaalipedagogiikassa sosiaalisuus nähdään kolmiosaisena. Ensinnäkin sosiaalipedagogiikka nähdään ihmisten välisyytenä, vuorovaikutuksena, yhteisöllisenä yhteiselämänä, yhteisönä ja yhteisöllisyytenä. Toiseksi sosiaalipedagogiikka nähdään yksilöiden, kasvun ja kasvatuksen välisinä yhteiskunnallisina kytkentöinä. Kolmanneksi sosiaalipedagogiikassa sosiaalisuudella tarkoitetaan yhteiskunnallista huono-osaisuutta, ongelmia ja ongelmista auttamista pedagogiikan avulla. Sosiaalipedagogiikassa on siis tarkoituksena tukea ja analysoida ihmisten välistä vuorovaikutusta, yhteiselämää ja yhteisöllisyyttä, tehdä ymmärrettäväksi yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde ja tukea sitä, sekä kohdata, ehkäistä ja helpottaa sosiaalista huono-osaisuutta pedagogisesti. (Rynnänen 2016, 135; Nivala & Rynnänen 2019, 16–17.)

Pedagogiikka on aina sidoksissa arvoihin ja sen tavoitteena on luoda kasvatustoiminnalle arvopohjaiset tavoitteet sekä kehittää kasvatustoimintaa siten, että asetetut tavoitteet saavutetaan. Sosiaalipedagogiikan avulla halutaan luoda kasvatuksellisin keinoin yksilöille hyvät lähtökohdat yhteiselämään, sekä lisätä inhimillistä ja sosiaalista hyvinvointia. Sosiaalipedagogiikassa on kiinnostuttu niin kasvatuksesta kuin kasvun prosesseista sekä kasvun tukemisesta. Sosiaalipedagogiikassa kasvatusta on ta-

voitteellista toimintaa, jolla on tavoitteet ja päämäärät, kun taas kasvu on tiedostamatonta ja tapahtuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa, ilman ulkopuolista ohjausta. (Nivala & Ryy-nänen 2019, 17–18.)

2.4.2 Sosiaalipedagoginen työote asiakkaan toimijuuden vahvistajana

Sosiaalipedagogiseen työotteeseen liittyy saksankielinen sana *Haltung*, jolla viitataan ihmisen mie-lenlaatuun, asenteisiin ja ajattelutapaan. Tärkeää on, että toimija itse elää ja toimii niin kuin uskoo ja ajattelee. Henkilökohtainen ja ammatillinen ajattelu yhdistyy, kun toimija sitoutuu henkilökohtai-sella tasolla toimimaan ammattinsa vaatimalla tavalla. Sosiaalipedagogista työotetta käyttävän toimi-jan ihmiskäsitys ja arvot ilmenevät hänen tavassaan kohdata ihmisiä. Sosiaalipedagoginen työote pohjautuu työntekijän omiin arvoihin ja teoreettiseen ymmärrykseen, joiden pohjalta hän toteuttaa tekemäänsä työtä. (Nivala & Ryy-nänen 2019, 185–186.)

Sosiaalipedagogista työotetta käytettäessä työtavat valitaan tapauskohtaisesti ja työntekijän oma osaaminen vaikuttaa valintaan. Sosiaalipedagogisen toiminnan tarkoitus ja perusta ohjaavat mene-telmien valintaa ja työotteen kehittymistä: yksi on tekninen toteuttaja, toinen rinnalla kulkija ja kol-mas maailmanmuuttaja. Näillä kaikilla on erilainen tapa toteuttaa sosiaalipedagogista työotetta, ja he valitsevat käytettävät menetelmät sen mukaisesti. (Nivala & Ryy-nänen 2019, 186.) Sosiaalipe-dagogiselle työotteelle on ominaista dialoginen kohtaaminen, toimijuuden ja oman osallistumisen ra-kentuminen, yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja luovuus, teorian ja käytännön yhteen kietoutuneisuus sekä kolmitasoisuus: yksilö, yhteisö ja yhteiskunta (Nivala & Ryy-nänen 2019, 190).

Dialoginen kohtaaminen sosiaalipedagogisessa työotteessa ilmenee työntekijän tavassa kohdata ih-miset, joiden kanssa hän työskentelee. Työntekijä ymmärtää, että dialogi on vuorovaikutuksellinen suhde kahden toimijan välillä. Vuorovaikutuksellisessa suhteessa täytyy toteutua avoimuus, läsnäolo, tasavertaisuus, luottamus sekä kunnioitus ja hyväksyntä. Ihmistä ei nähdä jonkin ongelman omaa-vana, vaan hänet nähdään ihmisenä. Hänen kanssaan pyritään yhdessä ymmärtämään hänen elä-mäntilannettaan ja löytämään mahdollisuuksia ja tavoitteita, sekä tunnistamaan hänen voimava-ransa. Dialogisessa asiakassuhteessa työntekijä joutuu kohtaamaan oman rajallisuutensa ja ristiriitai-set tunteensa. Työntekijä saattaa kokea, ettei hänellä ole tarpeeksi tietoa. Ammatillainen ja asiakas ovat tässä tilanteessa samalla lailla ymmällään. Dialogisessa suhteessa yhteisen ihmettelyn hetket ovat arvokkaita. Nämä hetket voivat muodostua asiakkaalle tärkeiksi oivalluksiksi oman elämänsä kysymyksissä. Sosiaalipedagogista työotetta käyttävä työntekijä tekee työtä kokonaisvaltaisesti pääl-lään, sydämellään ja käsillään: hänellä on tietoa, hän tuntee ja on empaattinen, toiminta on toimin-nallista, yhdessä toteutettavaa ja luovaa. Asiakas nähdään ajattelevana, tuntevana ja toimivana, ai-kaan ja paikkaan sidottuna subjektina, jolla on sosiaalisia verkostoja, ja jonka kasvua halutaan edis-tää. (Nivala & Ryy-nänen 2019, 190–192; Mönkkönen 2018, luku 5.1.; Mönkkönen 2007, 95, 97.)

Sosiaalipedagogisessa työotteessa asiakas on toiminnan keskipisteessä ja hänen omaa toimijuuttaan ja osallisuuttaan tuetaan. Asioita ei tehdä asiakkaan puolesta: asiakassuhteessa otetaan asiakas mu-kaan häntä koskevaan päätöksentekoon, mikä tukee asiakkaan osallisuutta. Sosiaalipedagogisessa

työssä yhtenä päämääränä on saada asiakas osallistumaan toiminnan eri tasoilla, niin omassa elämässään, yhteisöissään ja yhteiskunnassa. Tarkoituksena on voimaannuttaa (*empowerment*) asiakasta: tuetaan pedagogisesti asiakasta hyödyntämään itsestään ja sosiaalisista verkostoistaan löytämään voimavaroja. Asiakkaalle syntyy kuva itsestään toimijana, ja hän näkee ja kokee elämänsä hallittavana, ymmärrettävänä ja merkityksellisenä kokonaisuutena, mikä vahvistaa asiakkaan elämänhallintaa. Sosiaalipedagogisessa työssä käytetään myös osallisuus- käsitettä, jolla viitataan siihen, että asiakkaan annetaan osallistua ja vaikuttaa asioihinsa. Tärkeää on huomioida, että asiakas tulee kuulluksi ja hän kokee olevansa merkityksellinen ja kuuluvansa joukkoon. (Nivala & Ryyänen 2019, 196–201; Mönkkönen 2018, luku 6.1.)

Yhteisöllisyys on sosiaalipedagogisen työtteen yksi ominaispiirre. Tarkoituksena on luoda suhteita ihmisten välille ja auttaa heitä liittymään ja toimimaan yhteisöissä. Samalla tuetaan uusien ryhmien muodostumista, kun on tilaa yhteistoiminnalle ja ihmisiä kannustetaan mukaan toimintaan. Tärkeää on huomioida yhteisöjen vuorovaikutus ja, että yhteisö itsessään toimii kasvua tukevana kasvuympäristönä jäsenelleen. Sosiaalipedagogisen työtteen kohdalla puhutaan myös yhteisökasvatuksesta: kasvu tapahtuu yhteisöissä, yhteisöistä saadaan kasvatusta, jonka päämääränä on vahvistaa yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on vahvistaa ihmisten välistä yhteistoimintaa ja tukea ihmisiä huomaamaan toistensa välinen riippuvuus. (Nivala & Ryyänen 2019, 204–205.)

Sosiaalipedagogisessa työssä korostuu toiminnallisuus ja luovuus. Asioista keskustellaan asiakkaan kanssa, mutta keskustelun ohella asioita käsitellään toiminnan kautta. Kokemuksellinen oppiminen ja yhteisöllinen kasvatus ovat pohjana sosiaalipedagogisessa kasvatuksessa. Toiminnallisuus on käytännössä yhteisöllistä: asioita tehdään yhdessä ja saatuja kokemuksia tarkastellaan yhdessä. Lisäksi toiminnallisuus mahdollistaa ja parantaa yksilöiden yhteistoimijuutta. Sen sijaan, että yksilö yritettäisiin saada toimimaan yksin, tai vain seuraamaan muiden tekemistä, yhteistoiminnallisuus perustuu vuorovaikutukselliseen yhdessä tekemiseen. Elämyksellisyys ja erilaisten luovien menetelmien käyttö vahvistaa persoonallisen ja sosiaalisen kasvun ja oppimisen ulottuvuuksia. Yhteiset tavoitteet helpottavat yhteistoimijuuden toteutumista. (Nivala & Ryyänen 2019, 209.)

Sosiaalipedagogisessa työssä käytäntö ja teoria ovat kietoutuneet yhteen. Sosiaalipedagogiseen ajatteluun pohjautuva työ on yhteydessä sosiaalipedagogisiin teorioihin, ja työssä juuri ajattelun katsotaan yhdistävän teorian ja käytännön. Reflektio on keskeisessä asemassa teorian ja käytännön toteutumisessa: työntekijän tulee osata reflektoida toimintaansa teoriasta saamaansa ymmärrykseen. Reflektiota toteutetaan myös yhdessä työntekijän ja asiakkaan kanssa, mikä mahdollistaa sen, että koetuista kokemuksista opitaan. Reflektiivisyys tarkoittaa sitä, että omaa toimintaa arvioidaan kriittisesti. (Nivala & Ryyänen 2019, 219.) Sosiaalipedagogiselle työlle on ominaista kolmitasoisuus. Työssä liikutaan aina kolmella eri tasolla: yksilö, yhteisö ja yhteiskunta. Sosiaalipedagoginen työ ei ole koskaan pelkästään yhdellä tasolla toimimista, vaan kaikki tasot ovat toiminnassa mukana. (Nivala & Ryyänen 2019, 224.)

3 KULTTUURIHYVINVOINTI JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT

Turun yliopiston Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikön professori Marja-Liisa Honkasalo (2015, 35–36) toteaa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia 2010–2014 Taiku-ohjelman johtopäätöksissä taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käytön lisäävän myös yhteisöjen osallisuuden kokemusta. Taiteella voidaan edistää hyvinvointia lisäämällä esimerkiksi toisten ihmisten kohtaamista, yhteisöllisyyden tunnetta ja tasa-arvoa. (Honkasalo 2015, 35–36.) Taide erilaisine muotoineen on sosiokulttuurisen innostamisen keskeisimpiä menetelmiä. Innostamisen ydintä on luoda ihmisille mahdollisuuksia ilmaista itseään, arvojaan ja ajatuksiaan luovasti ja monipuolisesti. (Kurki 2000, 138–139.)

3.1 Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen

Kulttuurihyvinvointi on yksilön kokemus kulttuurin ja taiteen vaikutuksista omaan tai toisen ihmisen terveyteen. Kulttuurihyvinvoinniksi määritellään myös ilmiöt, joissa taiteella ja kulttuurilla on yhteyksiä terveyteen ja hyvinvointiin. Kulttuurihyvinvointi on lisäksi ala, joka tutkii, kehittää ja kouluttaa kulttuurihyvinvointiin liittyvää. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 17.) Tutkimusten mukaan ne ihmiset, jotka käyttävät kulttuuripalveluita ja harrastavat kulttuuria voivat muita paremmin. Myönteisiä vaikutuksia nähdään esimerkiksi terveydentilassa, elämänlaadussa sekä vähentyneenä ahdistuneisuutena ja masentuneisuutena. Tärkeää on huolehtia siitä, ettei yksilön asuinpaikkakunta tai terveydentila ole este kulttuurillisten oikeuksien toteutumiselle. (Houni ym. 2020, 18.)

Kulttuuripalveluiden saatavuus kertoo, miten paljon ja millaisia kulttuuripalveluita kunta tarjoaa. Saavutettavuudella tarkoitetaan, että kulttuuripalvelut ovat kaikkien käytössä huolimatta käyttäjän fyysisistä, sosiaalisista tai taloudellisista tekijöistä. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta ei ole ainoa laki, jonka avulla turvataan kulttuurisia oikeuksia. Muita ovat YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948), Suomen perustuslaki (731/1999) ja terveydenhuoltolaki (1326/2010). Taiteen lisätessä hyvinvointia ja terveyttä on mahdollista hillitä terveydenhuollon kustannusten nousua. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) tuli voimaan 1.3.2019. Lain tarkoituksena on lisätä kulttuuria kunnan toimintaan, sekä tehdä selväksi, miksi kulttuurin tulee olla osa kunnan peruspalveluita. Kulttuurihyvinvointitoiminnan juurtuminen on tärkeää hyvinvoinnin edistämiseksi ja syrjäytymisen ennalta ehkäisemiseksi. Kulttuurihyvinvointitoiminta tarvitsee monialaisia työryhmiä mahdollistuaakseen kunnissa. (Houni ym. 2020, 18–21.)

3.2 Taidelähtöiset menetelmät hyvinvointia vahvistamassa

Taidelähtöisten menetelmien tarkoituksena on lisätä ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia ja terveyttä taiteen ja kulttuurin avulla. Taidelähtöiset menetelmät ovat toiminnallisia, joten niiden käyttö voi avata uusia näkökulmia omaan ajatteluun, sekä vaikeiden asioiden kohtaamiseen. Taidelähtöiset menetelmät eroavat muusta yhteisöllisestä toiminnasta esteettisten arvojen vuoksi. (Korhonen julkaisuaika tuntematon.)

Menetelmien tarkoituksena on saada muutosta osallistujien elämässä. Muutoksella tarkoitetaan taidetoimintaan liittyvää osallisuuden kokemusta ja merkityksellisyyden tunnetta, ei saavutettavia hoidollisia tuloksia. Taidelähtöisillä menetelmillä ei tavoitella ensisijaisesti taitojen oppimista eikä taiteellisia päämääriä. Prosessi ja dialogi ovat tärkeämpiä kuin prosessissa syntyvä teos, tuotos. Tarkoitus

on tehdä yhdessä taidetta rohkaisten luovuuteen ja uusien oivallusten tekemiseen. Taidelähtöisiä menetelmiä voidaan soveltaa erilaisiin ympäristöihin ja konteksteihin. Käytettäessä taidelähtöisiä ja luovia menetelmiä yhteisöllisessä ja osallistavassa tarkoituksessa, puhutaan taiteen soveltavasta käytöstä. Muita nimityksiä ovat osallistava taide, taidetoiminnalliset menetelmät, voimauttava taide-toiminta, yhteisötaide, sosiokulttuuriset menetelmät ja taiteelliset interventiot. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 10; Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019, 13, 15.)

Toimittaessa yhteiskunnallisesti vastuullisesti, taiteen tulee olla kaikkien ihmisten saavutettavissa. Taiteisiin osallistuminen on perusoikeus ja osa ihmisen hyvinvointia. Esimerkiksi vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien ihmisten rajoitteisiin keskittymisen sijaan tulisi yhteisöllisessä ja toiminnallisessa taidetoiminnassa tarkastella syntyviä mahdollisuuksia. Osallistujien omat näkökulmat toimivat muutosvoimana, edistävät hyvää elämää ja hyvinvointia. Osallistuminen, osallisuus – myös taidetoimintaan osallistuminen – purkaa parhaimmillaan eriarvoisuuden mekanismeja, haastaa totuttuja ajatusmalleja, synnyttää keskustelua, yhteispohdintaa ja uusia ajatuksia. (Sutela 2017, 78.)

Nordic Journal of Arts, Culture and Health -lehdessä kuvataan ikäihmisten kirjoittamisen työpajoihin kohdistuvaa tutkimusta, joka toteutettiin helmikuun 2019 ja toukokuun 2021 välisenä aikana Isossa-Britanniassa. Aikaikkunaan mahtui myös koronapandemia-aika, joten osa työpajoista toteutettiin etä-toteutuksena. ”The Elder Tree” -projektiin osallistui 190 ikääntynyttä, joiden ikä vaihteli 50–109 vuoden välillä. Työpajoja oli yhteensä 105 kappaletta. Osallistujat tulivat mukaan pajoihin hoitokodeissa, yhteisöllisissä ryhmissä ja sairaaloiden osastoilla. Työpajat pohjautuivat kirjallisuuslähtöisyyteen, luoviin istuntoihin, joissa keskityttiin tarinankerrontaan, lukemiseen, kirjoittamiseen, runouteen, muistelukirjoittamiseen ja roolipeleihin. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että 90,2 % osallistujista nautti työpajatoiminnasta ja 91,1 % koki, että työpajoihin osallistuminen oli kannattavaa. (Stickley ym. 2021, 50–54.)

WHO:n raportti ”What is the evidence on the role of arts in improving health and well-being? A scoping review” (2019) on laajin tähän mennessä tehty kartoittaminen kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista. Raportti koostuu yli 900 tutkimusjulkaisusta ja yli 3000 yksittäisestä tutkimuksesta. Julkaisussa taide jaetaan esittävään taiteeseen (erilaiset musiikin genret, laulu, teatteri, tanssi, elokuva), visuaaliseen taiteeseen (kuvataide, maalaaminen, design, valokuvaus, kuvanveisto, käsityöt), kirjallisuuteen (lukeminen, kirjoittaminen, osallistuminen kirjallisuustapahtumiin), kulttuuriin (esimerkiksi galleria- ja museokäynnit, festivaalit, teatteri- ja konserttikäynnit, yhteisötapahtumat), verkko- ja virtuaalitaiteeseen (tietokonegrafiikka, animaatiot, elokuvan tekeminen). (Fancourt & Finn 2019, 1.)

Raportin mukaan taidetoiminta voi tukea lapsen kehitystä eri ikävaiheissa: teatteritoiminta voi parantaa esikouluikäisten verbaalista oppimista, laulaminen voi vahvistaa vauvan ja vanhemman välistä suhdetta ja musiikin on todettu kehittävän lapsen kielellistä oppimista jo varhaisessa vaiheessa. (Fancourt & Finn 2019, 12–13.) Taideosallistuminen vaikuttaa monikanavaisesti ihmiseen, ihmisen fyysiseen toimintaan, kognitiiviseen stimulaatioon, tunteiden herättämiseen, sosiaaliseen vuorovai-

kutukseen, aistien aktivointiin ja mielikuvituksen käyttöön. (Fancourt & Finn 2019, 3.) Raportin mukaan taidetoiminnalla on erilaisia myönteisiä suoria vaikutuksia terveyteen ja välillisiä vaikutuksia esimerkiksi yksinäisyyden vähenemiseen sosiaalisen toiminnan kautta. Sosiaaliset tekijät vaikuttavat merkittävästi terveyteen. Yksinäisyydellä on yhteys muun muassa mielen sairauksien kehittymiseen ja ennenaikaiseen kuolemaan. (Fancourt & Finn 2019, 4.)

Englanninkielisessä tieteellisessä julkaisussa "Mental health, social inclusion and the arts: developing the evidence base. Final report" kuvataan taidelähtöisen toiminnan vaikutuksia mielenterveyden ongelmista kärsivien ihmisten kokemukseen itsestään ja paikasta yhteisössä. Julkaisun kirjoittajat Secker, Hacking, Spandler, Kent ja Shenton (2007, 77) osoittavat tutkimuksessaan, että taiteisiin osallistuminen parantaa yksilöiden vaikutusmahdollisuuksia ja mielenterveyttä. Osallistuminen taidelähtöisten menetelmien käyttämiseen myös laskee sosiaalisen eristäytymisen kokemisen määrää ja parantaa yksilöiden sosiaalisia suhteita.

3.3 Yhteisön ja yhteisötaiteen vuorovaikutteisuus

Filosofi Martin Buber (1878–1965) esitti vuonna 1929 kolme yhteisön syntymiselle tärkeää ominaisuutta. Yhteisössä täytyy toteutua vastavuoroisuus, suoruuks ja välittömyys. Yhteisön syntymiselle ei ole siis välttämätöntä, että sen jäsenet jakavat jonkin yhteisen kiinnostuksen kohteen, koska ihmiset kohtaavat toisensa asioiden sijaan. Toiseksi yhteisöissä sen jäsenten väliset suhteet ovat kokonaisvaltaisia. Kolmas aidon yhteisön edellytys on, että sen jäsenet haluavat ja pystyvät kohtaamaan toisensa sellaisina kuin ovat, ilman että jäsentä yritetään muokata. (Ryynänen 2016, 131.) Yleisesti yhteisö tarkoittaa yksilöiden välisen vuorovaikutuksen tapaa, yhteisyyttä, yksilöiden välistä suhdetta ja sitä, mikä on kyseiselle ihmisjoukolla yhteistä. Joukko ihmisiä on liittynyt yhteen tarkoituksenaan kehittää elinehtojaan. Kaikilla jäsenillä on samanlainen päätösvalta, eli sen toiminta on demokraattista ja tasa-arvoista. Yhteisössä toimiminen perustuu vapaaehtoisuuteen. (Lehtonen 2020.)

Yhteisötaiteeksi kutsutaan taidetta, jossa taiteilija ja yleisö tekevät taidetta vuorovaikutuksessa, dialogissa siten, että taiteilijan ja yleisön suhde on totutusta poikkeavassa muodossa. Yleisö tai osa yleisöstä osallistuu taideteoksen tekemiseen, joskus teos on vain yleisön taideprosessin tulos. Yhteisötaiteen tekijöinä toimii joku rajattu joukko, joka muodostaa osan yleisöstä. Yhteisötaide tapahtuu yleensä taiteen näyttelytilojen ulkopuolella julkisissa ja puolijulkisissa tiloissa kuten kouluissa, kaduilla, puistoissa, näyteikkunoissa, uimarannoilla, ostoskeskuksissa, pihilla, sairaaloissa, vankiloissa. (Kantonen 2007, 37; Kantonen 2005, 49–51.)

Teoksen tekemiseen liittyvä prosessi – suunnittelu, toteutus (prosessi ja esitys) ja vaikutukset – ovat osa teosta, performanssia. Paikka missä taide tapahtuu, on oleellinen osa taidetapahtumaa. Syntyvaiheisiin liittyviä kuvia, puhetta, tapahtumia voidaan kiinnittää osaksi teosta. Näin teos kommentoi itseään, käy vuoropuhelua ja keskustelua yleisönsä kanssa. Yhteisötaiteen tekemisen on hyödyttävä kaikkia osapuolia. Myöhemmin, teoksen purkamisen jälkeen teoksesta voidaan asettaa näytille tallennettuja dokumentteja ja esityksiä näyttelytiloihin ja museoihin. Teosta katsomaan tuleva tai tapahtumaan osallistuva yleisö muodostaa laajemman joukon, johon kuuluvat paikallinen yhteisö,

lähiseudun asukkaat, kenties valtakunnallinen yleisö, median edustajat ja niin edelleen. (Kantonen 2007, 37–38; Kantonen 2005, 49–50.)

Usein yhteisötaiteessa otetaan kantaa johonkin yhteisöä koskettavaan tärkeään teemaan. Taiteen avulla halutaan edistää tai estää jotain muutosta. Kyseessä voivat olla vähemmistön oikeudet, kohtaamat epäkohdat tai ympäristöön liittyvä huoli. Yhteisötaiteessa korostetaan keskustelua siinä määrin, että voidaan käyttää taidekäsitettä *keskustelutaide*, erottautumaan perinteisistä yksisuuntaisista taiteen tekemisen menetelmistä. Yhteisötaidetta pidetään eettisesti kestäväenä taiteena sen osallistavuuden vuoksi, mutta yhteisötaiteen tekemisessä on oltava tarkkana, etteivät valtarakenteet vääristy, vaan sitä vastoin yhteisö saa oman äänensä kuuluviin työskentelymenetelmiin vaikuttamalla. Toisin sanoen, on tärkeää varmistaa, etteivät projektin ohjaajat määrittele mitä tehdään ja miten. Yksi yhteisötaiteen avainkäsitteistä on sitoutuminen (engl. *engagement*). Englanninkielisissä maissa yhteisötaide on mm. Socially Engaged Art, Public Engaged Art, Community Art, Dialogical Art ja Litoral Art. (Kantonen 2007, 37–38, 44; Kantonen 2005, 51.)

3.4 Luontolähtöisyys taidepolulla

Tutkimuksissa on todettu, että hetki metsässä tai muualla luonnossa auttaa lievittämään stressiä. Suomessa metsät ovat helposti saavutettavia liikuntaympäristöjä, jotka vaikuttavat liikkujan mielialaan myönteisesti. On huomattu, että jo 15 minuutin ulkoilu metsässä tai puistossa vaikuttaa positiivisesti: yksilö elpyy, syke hidastuu, verenpaine laskee ja ihminen rentoutuu. (Tyrväinen, Lanki, Sipilä & Komulainen 2018, 1397–1399.)

Kansainvälisen artikkelin mukaan vuorovaikutus luonnon kanssa voi kohentaa itsetuntoa ja mielialaa, vähentää vihaa, sekä parantaa psykologista hyvinvointia. Muutokset vaikuttavat myönteisesti yksilön tunteisiin ja käyttäytymiseen. Luonnon ja ihmisen välisellä vuorovaikutuksella voi olla myös myönteisiä vaikutuksia yksilön kognitiiviseen toimintaan, kuten akateemiseen suoriutumiskykyyn ja kykyyn suorittaa henkisesti haastavia tehtäviä. Lisäksi löytyi viittauksia siitä, että vuorovaikutuksella luonnon kanssa voi olla fyysisiä terveyshyötyjä, kuten stressin väheneminen tai alentunut kuolleisuus, sekä sosiaalisen - mukaan lukien sosiaalisen vuorovaikutuksen - helpottuminen, tai rikollisuuden ja väkivallan vähentyminen. (Keniger, Gaston, Irvine & Fuller 2013, 919.)

Kirsi Salonen (2020) on väitöskirjassaan tutkinut omaehtoisten ja ohjattujen luontokokemusten vaikutuksia, sekä vaikutusten taustalla olevia tekijöitä, laatua ja ominaisuuksia. Omaehtoisesti luonnosta nauttivien joukko koostui kolmesta ryhmästä: elpyjistä, tervehtyjistä ja ristiriitaisista. Elpyjät kokivat luonnon rauhoittavasti, rentouttavasti ja virkistävästi, toisin sanoen luontokokemus vahvisti heidän myönteisiä tunteitaan. Tervehtyjillä luontokokemukset olivat elpyjiä kokonaisvaltaisempia terveyttä ja hyvinvointia edistäviä. Kokonaisvaltaisuus tarkoittaa tunnetta terveydestä, hyvinvoinnista, parantumisesta, parhaillaan olevan ongelman ratkaisusta. Myönteisten tunteiden lisäksi ristiriitaiset kokivat luonnossa myös kielteisiä tunteita. Kielteisillä tunteilla tarkoitetaan huonoon säähän, paikkaan tai vuodenaikaan liittyviä tunteita, jolloin kokija on tuntenut luonnossa olonsa epämiellyttäväksi. Kaikissa ryhmissä luontokokemuksia koettiin sekä yksin että ryhmässä. Ohjattujen luontokoke-

musten ryhmään kuului elpyjien, tervehtyjien ja ristiriitaisten lisäksi kiinnostuneiden ryhmä. Kiinnostajat halusivat saada tietoa ohjaustuokioissa opetetuista luontoon liittyvistä aiheista. Ohjattujen ryhmä osallistui Green Care -toimintaan. (Salonen 2010, 35–42.)

3.5 Elämänkaari taidepolun teemana

Sonkajärven taidepolkuun kuuluu elämänkaariajattelu. Elämänkaari–sanaa käytetään, kun puhutaan inhimillisen elämän kehityksen yleisistä teorioista ja näkemyksistä, jotka koskettavat laajoja ihmisryhmiä. Elämänkulku–sanalla tarkoitetaan jokaisen ihmisen omaa kokemuksellista tarinaa, elämäkertaa, joka on jokaisella ihmisellä ainutlaatuinen. (Dunderfelt 2011, 14.) Elämänkaripsykologia (life-span psychology) on psykologian osa-alue, ja tarkemmin kehityspsykologiaan kuuluva, kuitenkin laajentaen kehityspsykologista ajattelua. Elämänkaaritutkimus selvittää ihmisen kehitystä kokonaisuutena, miten ihmisen elämänkulun eri vaiheet lapsuudessa, nuoruudessa, aikuisuudessa ja vanhuudessa liittyvät toinen toisiinsa kokonaisuutena. Eri vaiheita ei voida suoraan liittää yhteen, vaan on tärkeä ymmärtää eri vaiheiden kehitysvaihe eli psykodynaamiikka, joka läpäisee elämänkaaren, ja yhdistää elämänkaaren kokemukset kokonaisuudeksi. Eri tutkijat kutsuvat eri nimillä tätä elämänkaaren eri osasia yhdistävää punaista lankaa, mielekkyyssperiaatetta, ihmisen koko elämän kestävä minuiden kehitystä: esimerkkinä Tony Dunderfelt (2011, 13–14) mainitsee Kari Turusen (2005) elämänlogos, Carl Gustav Jungin (1985) individuaatio, ja Erik H. Eriksonin (1985) koko elämän jatkuvan identiteetin muodostamisen prosessi.

Elämänkaariajattelun mukaan ihminen kehittyy koko elämänkulun ajan. Kehitystä tapahtuu myös lapsuuden ja nuoruuden jälkeen. Ulkoisilla ja sisäisillä tekijöillä voi olla vaikutusta kehitykseen. Ihminen on psykofyysissosiaalinen kokonaisuus. Elämänkaariajattelussa on huomioitu, että jokainen ihminen on yksilöllinen ja elämänkulku on ainutlaatuinen. Elämänkaaritutkimus etenee yksilöstä yleiseen, eli ensin tutkitaan yksilöä ja hänen arkista elämäänsä ja sen jälkeen elämänkaarta yleisesti. Yksilölliset erot ovat elämänkaareissa normaaleja, mutta elämänkaaritutkimuksessa pyritään löytämään yhteneväisyyksiä ja yleisiä lainmukaisuuksia. Yhteiset lainmukaisuudet auttavat ymmärtämään yksilön kehitystapahtumia huolimatta niiden osittain erilaisesta ajoittumisesta elämänkaareissa. (Dunderfelt 2011, 15–16.)

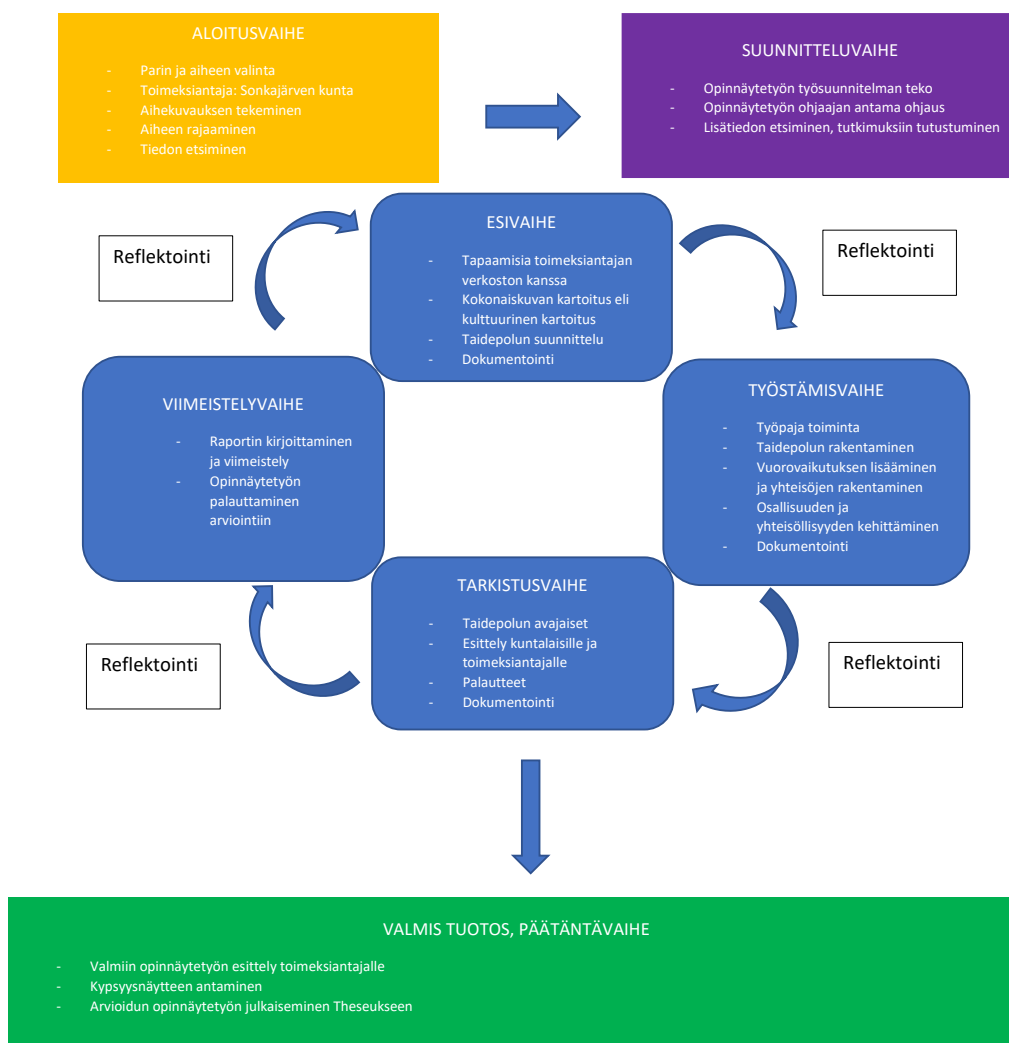
4 KEHITTÄMISTYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyön tarkoituksena on suunnitella, kehittää, toteuttaa ja arvioida taidepolku Sonkajärven kunnan kotiseutumuseon läheiseen metsään. Taidepolkuprojektilla rohkaistaan luovien ja taidelähtöisten menetelmien käyttöä sosiaali- ja terveysalan asiakkaiden kanssa ennalta ehkäisevässä työssä. Tavoitteena on edistää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Sonkajärven kunnassa.

Kyseessä on yhteisötaideteos, jossa työskentelyprosessi on tärkeä, ei vain lopputuotos. Taidepolku tarjoaa virkistystä, esteettisiä ja luonnon tarjoamia elämyksiä. Toisin sanoen taidepolku vahvistaa henkistä, fyysistä, sosiaalista ja emotionaalista hyvinvointia. Taidepolku – mallin toivotaan leviävän niihin Ylä-Savon kuntiin, missä polkua ei ole vielä suunnitteilla. Tarkempi toteutuksen kuvaus on seuraavassa luvussa Kehittämistyön toteutus.

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyö eteni konstruktivistista mallia mukailleen (kuva 1). Opinnäytetyöllä oli selkeä aloitusvaihe ja suunnitteluvaihe. Esivaiheeseen kuului tapaamisia toimeksiantajan eli Sonkajärven kunnan verkoston kanssa, joissa suunniteltiin taidepolun sisältöä ja toteutusta. Työstämisyvaiheessa toteutettiin työpajatoimintaa ja rakennettiin valmis polku maastoon. Työpajoissa valmistuivat taidepolulle tulevat teokset. Työmenetelminä käytettiin taidelähtöisiä ja osallistavia menetelmiä asiakaslähtöisesti. Polun teemana oli kaikkia työpajoihin osallistuvia yhdistävä yhteinen teema: elämänkaari. Opinnäytetyön tekijöiden ohjaamien työpajojen teokset muodostivat elämänkaaren alkupään eli lapsuuden ja loppupään eli vanhuuden. Kansalaisopiston ryhmä toteutti aikuisuuden osuuden ja kunnan nuorten työllisyyspajat nuoruuden osuuden elämänkaaresta. Osa teoksista jäi pysyvästi maastoon.

KUVA 1. Opinnäytetyön kehittämistyön konstruktivistinen malli (mukailtu Salosen mallia 2013, 20)

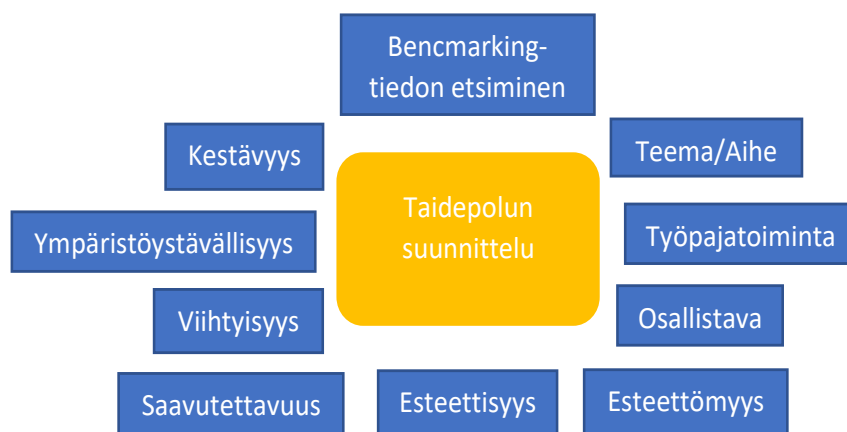
Taidepolku rakentui metsään, jossa taidepolun käyttäjät pääsivät kokemaan luonnon terveys- ja hyvinvointihyötyjä. Kuntalaisten vuorovaikutus, osallisuus ja yhteisöllisyys lisääntyivät ja kehittyivät

työstämisvaiheessa. Tarkistusvaiheessa taidepolku esiteltiin toimeksiantajalle, avattiin käyttäjille ja taidepolusta saatiin palautetta. Viimeistelyvaiheeseen kuului raportin palauttaminen arvioitavaksi.

5.1 Taidepolun suunnittelu Sonkajärvellä

Taidepolun suunnitteluun osallistui opinnäytetyön tekijät, kunnan ja OSPA-hankkeen verkosto Sonkajärvellä. Kokoontumisia oli yhteensä neljä kertaa. Taidepolun suunnittelussa huomioitiin kriteerit, jotka ohjasivat hyvän taidepolun tekemistä (kuva 2). Opinnäytetyön tekijöiden kohderyhminä olivat lapset ja ikäihmiset. Taidepolun kokonaisuuden kohderyhminä olivat lapset, nuoret, aikuiset ja ikäihmiset. Arviointitietoa polun käyttäjiltä suunniteltiin kerättäväksi Webropol-kyselyn, haastattelun ja havainnoinnin avulla. Taidepolun suunnittelussa keskeisimmät asiat olivat polun teema, osallisuus ja yhteinen tekeminen työpajoissa. Polkua suunnitellessa ja kehittäessä otettiin huomioon polun saavutettavuus ja esteettömyys. Esteettömyys viittaa rakennettuun, fyysiseen ympäristöön, kun taas saavutettavuudella viitataan ”näkymättömään” ympäristöön, kuten palveluihin, verkkoympäristöihin sekä asenteisiin. Aineellisen ja aineettoman ympäristön on oltava kaikkien ihmisten saatavilla, riippumatta ihmisen toimintakyvystä. (Invalidiliitto julkaisuaika tuntematon.)

Elämäkaari-teema määritteli aiheisällön ja työpajojen suunnittelua. Opinnäytetyön tekijöiltä odotettiin alkuvaiheessa osallistumista taidepolun teosten kuratointiin eli valintaan. Tämä koettiin mahdolliseksi toteuttaa muiden töiden ohella, sekä eri paikkakunnalla asumisen vuoksi. Ympäristöstävällisyys, kestävyys ja esteettisyys ohjasivat käytettävien materiaalien suunnittelua, sekä miten teokset sijoitellaan maastoon pysyväksi. Neuvotteluissa keskusteltiin materiaaleista ja päädyttiin käyttämään enimmäkseen kierrätysmateriaaleja kestävä kehityksen arvojen mukaisesti. Taidepolusta haluttiin tehdä paikka, missä ihmiset viihtyvät ja nauttivat yhdessäolosta. Paikka mahdollisti viihtymisen: metsän lisäksi kotiseutumuseon pihassa on puusta rakennettu katsomo ja polku on lyhyt, joten polun saavutettavuus paranee. Polun viihtyisyys, käyttäjäystävällisyys ja esteettisyys (visuaalisuus) olivat tärkeitä yhteisessä suunnittelussa. Suunnitteluvaiheessa huomioitiin sosionomin ammatilliset kompetenssit sekä yhteisötaiteen ominaispiirteet.

KUVA 2. Taidepolun suunnittelu

Opinnäytetyötä varten tutustuttiin muutamaaan samankaltaiseen kohteeseen ja hankittiin benchmarking-tietoa aiheesta. Esimerkiksi Keiteleellä on kehitetty Puupolku. Se on ulkoilureitti, jonka varrella

on digitaalisena sisältönä tietoutta puusta, puuhun liittyvistä ammateista, puun käyttötavoista ja käyttökohteista. Puupolkua kiertävät henkilöt saavat tietoa ympäristöasioista. (Keiteleen kunta julkaisuaika tuntematon.) Keiteleen Puupolulla ja Sonkajärven kuntaan rakentuvalla taidepolulla on yhteistä metsä, metsän hyvinvointivaikutukset, luonnonläheisyys ja virkistyskäyttö. Molemmissa poluissa on myös nimetty teema, johon sisältö keskittyy. Eroavaisuus polkujen välillä on digitaalisuus, koska Sonkajärven taidepolulla ei ole digitaalisia tauluja.

Toiseksi vertailukohteeksi valittiin Taidekeskus KulttuuriKauppilan Lähde! -hankkeet, joita toteuttavat ESR-rahoitteisina Oulunkaaren kuntayhtymän kunnat Ii, Pudasjärvi, Simo, Utajärvi ja Vaala. Hankkeissa on mukana ammattitaiteilijoita. Lähde! -hankkeiden tavoitteena on taiteen ja kulttuurin avulla vahvistaa osallisuutta ja lisätä hyvinvointia. (Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon a.) Taiteesta voimaa arkeen-hanke on päättynyt 2020. Hankkeen tarkoitus oli saada taide osaksi sosiaali- ja terveystalvituja. Hankkeessa ideoitii ja toteutettiin Lähde! -puisto, joka on suunniteltu ja toteutettu yhdessä alueen asukkaiden, terveystalvituja ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa. (Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon c.) Asiakasryhminä mukana oli ikäihmisiä, mielenterveyskuntoutujia ja kehitysvammaisia. Puisto on rakennettu esteettömäksi, joten kaikki pääsevät luonnon, toiminnan ja taideteosten äärelle. (Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon a.)

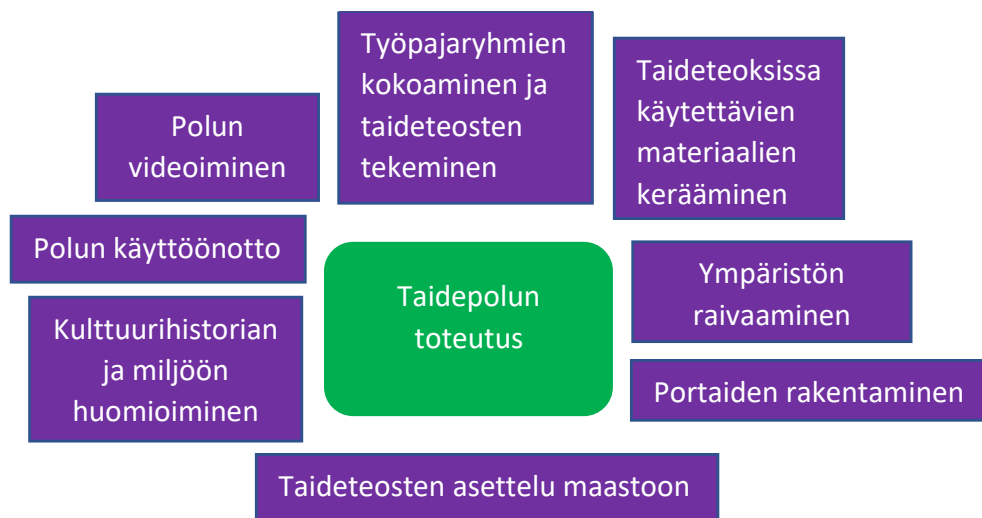
Taiteesta osallisuutta-hanke päättyy vuonna 2023. Hanke tavoittelee taidelähtöisten menetelmien pysyvää käyttöä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden hyväksi. Hankkeessa on erilaisia työpaketteja, joilla on omat tehtävänsä: paketeista mainittakoon Yhteiset tilat- työpaketti, jonka tarkoitus on osallistaa taidetoiminnalla kuntalaisia saavuttamaan kunnan yhteisiä päämääriä. (Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon b.) Lähde! -hankkeissa ja opinnäytetyön kehittämistehtävässä yhteistä on taidepolku, osallisuuden ja taiteen saavutettavuuden ja käytön lisääminen ja asiakkaiden hyvinvoinnin edistäminen taidelähtöisten menetelmien avulla. Lähde! – puiston malli muistuttaa Sonkajärven mallia; molemmissa teoksia on suunnittelemassa ja toteuttamassa kuntalaiset ja asiakkaat.

Kolmas vertailukohde oli taide-, kulttuuri- ja luontolähtöinen osallisuusverkosto, johon kuuluvat Taida! (ESR 2020-2022) Kuusamossa, Luonnollisesti-hanke (ESR 2019-2021) ja Parasta Etelä-Savoon-hanke (ESR 2019-2021). Verkostojen tarkoituksena oli ja on luoda taide-, luonto- ja kulttuuri-toimintoja, jotka lisäävät osallisuutta. Verkostotyön tavoitteena on vakiinnuttaa luontolähtöisiä ja luovia menetelmiä erilaisiin toimintaympäristöihin. (Sokra-koordinaatio 2021.) Hankkeet kiteyttävät ajatuksen siitä, miten Sonkajärvellä yhdistetään luontolähtöisyyttä ja taidetta. Paikallisuus korostui Taida! -hankkeen loppujulkaisussa.

5.2 Taidepolun toteutus Sonkajärvellä

Polun toteutus aloitettiin kesällä 2022. Polun varsi raivattiin, polku tarkistettiin ja siihen tehtiin turvallisuutta parantavia muutostöitä ja rakennettiin rappuset. Samalla polun varrella sijaitsevien sammalpeitteisten kaivonkansien kunto tarkistettiin. Taidepolun maasto rakennettiin mahdollisimman saavutettavaksi. Osa taidepolusta videoitiin, jolloin liikuntarajoitteiset henkilöt voivat osallistua ja

saavutettavuus toteutuu. (Kuva 3.) Taideteoksiin käytettiin paljon kierrätys- ja luonnonmateriaaleja, jotka sopivat teemaan ja ympäristöön.

KUVA 3. Taidepolun toteutus

Taidepolku koostettiin kesä-heinäkuun 2022 aikana talkootyönä maastoon. Taidepolun pituus oli noin 300 metriä. Taidepolussa oli neljä (lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus) eri pistettä, joiden ympärillä taideteokset sijaitsivat. Taidepolkuprojektin edetessä mukaan tuli Mieliteko-ohjelma. Ohjelma tekee yhteistyötä osallisuuden vahvistamisessa sekä Sonkajärven kunnan että OSPA-hankkeen kanssa. Mieliteko-ohjelma hankkeen tavoitteena on lisätä mielen hyvinvointia ja vähentää päihteiden käyttöä ja päihdemyönteisyyttä Pohjois-Savossa. Hankkeen mahdollistaa Hyvällä mielellä Pohjois-Savo 2021–2030-hanke. (Mieliteko julkaisuaika tuntematon.)

Mieliteko-hankkeella oli jokaisella neljällä pisteellä omat tehtävät, joita polun kiertäjät saivat tehdä. Taidepolun kiertämiseen aikaa meni jokaisella yksilöllisesti riippuen siitä, miten tarkkaan jäi tutki- maan eri pisteiden yksityiskohtia. Sonkajärven kesätyöllistetyt nuortenpajan nuoret ohjaajineen toteuttivat nuoruuden osion oman aikataulunsa mukaan (kuva 4). Sonkajärven kansalaisopiston ryhmät tekivät aikuisuuden osion puusta työstetyt teokset (kuva 5). Elämänkaaren eri osa-alueet rakennettiin maastoa hyödyntäen, esimerkiksi lapsuuden osio tuli leikkikentälle. Elämänkaaren mukaisessa järjestyksessä nuoruuden osio sijoittui lapsuuden osuuden jälkeen, jota seurasi aikuisuuden osio kotiseutumuseon pihapiirissä. Vanhuuden osioon laskeuduttiin aikuisuuden portaita pitkin metsään lenkkipolulle.

KUVA 4. Nuoruuden osion ovi keskinuoruuteen (Rönkkö 2022)

KUVA 5. Puuveistos ja kangaspuut kuvaamassa aikuisuutta taidepolulla (Rönkkö 2022)

Polku avattiin käyttöön 4.7.2022 ja varsinainen avajaisjuhla oli 6.7., jolloin myös opinnäytetyötä esiteltiin yleisölle. Parkkipaikalla oli opasteet taidepolulle. Paikalla oli noin kaksi-kolmekymmentä henkilöä. Valmis taidepolku ja ohjelmaviikko (9.7.asti) oli opiskelijoille ja kuntalaisille palkinto ja huipennus tehdystä työstä. Paikalla oli työn tilaajan edustaja sekä kunnan asukkaita. Työn tilaajan edustaja kertoi, että taidepolulla oli ollut käyttäjiä kahtena edellisenä päivänä hieman alle sata.

Opinnäytetyöprojektissa mukana oli työn tilaajan lisäksi OSPA – hanke. OSPA-hankkeen tarkoituksena on etsiä uusia ratkaisuja Pohjois-Savon maaseutukuntien palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi ja lisätä osallisuutta. OSPA-hanketta toteuttaa Kehittämisyhdistys Mansikka ry, jonka pääajatuksena on tukea ja kehittää paikallista elinkeinoelämää, elämistä ja asumista. Mansikka ry:n keskeisimpiä arvoja ovat paikallisuus, yhdessä tekeminen, ihmisläheisyys ja avoimuus. Hankeaika on 1.1.2021-31.12.2022. Hankealueena on Pohjois-Savon maakunta ja budjetti on 266 668 €. Rahoittajina toimivat ELY/Maaseuturahasto, Pohjois-Savon liitto/Pohjois-Savon kehittämishasto. (Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon julkaisuaika tuntematon, 2, 4; Mansikka ry julkaisuaika tuntematon.)

Hankkeen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä osallisuuden hyödyistä ja synnyttää uusia yhteistyöverkostoja terveyden ja hyvinvoinnin palveluiden kehittämisessä, sekä juurruttaa hyvinvointia edistäviä toimintatapoja osaksi toimintaa. Kuntien kumppaneina paikallistasolla on erilaisia toimijoita, kuten yhdistykset, maaseudun asukkaat, yritykset, seurakunnat, kunnat ja muut yhteisön toimijat. OSPA-hankkeessa on mukana seitsemän Pohjois-Savon kuntaa: Kiuruvesi, Rautalampi, Siilinjärvi, Sonkajärvi, Tervo, Tuusniemi ja Vesanto. Esimerkiksi Sonkajärvellä on pilotoitu palveluiden toria. (Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon julkaisuaika tuntematon, 8; Mansikka ry julkaisuaika tuntematon.) Sonkajärven kunnan yhdeksi kehittämiskohteeksi oli nimetty yhteisöllinen taidepolku. OSPA:n dinryhmä Sonkajärvellä hyväksyi syksyllä 2021 Savonia AMK sosiopiskelijöiden taidepolkusuunnitelman.

OSPA-hankkeella ja opinnäytetyöllä halutaan edistää ja lisätä ihmisten osallisuutta, tehdä näkyväksi osallisuuden hyödyt, sekä saada hyvinvointia edistäviä toimintatapoja juurrutettua osaksi yhteisöjen toimintaa.

Seija Korhonen OSPA-hankkeesta taustoittaa taidepolun rahoitusta:

OSPasta ei ole suoraan tullut rahoitusta varsinaisesti taidepolun rakentamiseen. OSPA on ollut mukana kokonaisuudessa pilottityön käynnistäjänä, tsemppaajana, palvelupajassa yms. toimenpiteissä. Pilottiryhmä (kunnan koolle kutsuma) määrittelee hankkeen toimenpiteet. Taidepolku on ensimmäinen kehittämiskohde ja linkittyy kunnan juhluvuoteen. Palvelupajassa haettiin ideoita myös muihin kohteisiin. OSPAssa on jokaiselle pilotille varattu asiantuntijapalveluihin rahoitusta. Sonkajärven ryhmä itse määrittelee, mihin se raha käytetään. Toistaiseksi asiantuntijapalveluita ei ole Sonkajärvellä rahoitettu. (Korhonen 2022.)

Virpi Jukarainen Sonkajärven kunnasta kommentoi taidepolun rahoitusta seuraavasti:

Kulut ovat menneet kunnan työalojen budjetista: markkinointi, mainokset, tanssijat, osan polun rakentaminen. Työllisyyden työala on maksanut kaiken muun paitsi aikuisosion rakentamisen. (Jukarainen 2022.)

5.2.1 Lapsuuden osion toteutus

Taidepolulle toteutettiin lapsuuden osio varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Sonkajärven varhaiskasvatuksen vastaavaan henkilöön oltiin yhteydessä puhelimitse kesäkuun alussa ja hänen kanssaan sovittiin ohjaustuokioista. Lasten vanhemmilta pyydettiin kirjallinen suostumus (liite 1) taidepajoihin osallistumisesta, sekä taideteosten esille laittamisesta. Lapset olivat iältään 1–6-vuotiaita ja ohjaustuokioille osallistui yhteensä 34 lasta. Lapsille kerrottiin, että ohjaustuokioilla valmistetaan taideteoksia taidepolulle. Taidepolku käsitteenä oli lapsille uusi ja varmaan siksi innostava. Lasten luontainen uteliaisuus heräsi. Osa lapsista oli innoissaan siitä, että he voisivat kesän aikana vieraila taidepolulla perheensä kanssa ja myös varhaiskasvatuksen henkilökunta suunnitteli käyvänsä taidepolulla varhaiskasvatusryhmien kanssa.

Ohjaustuokioita oli neljä ja ne tapahtuivat pienryhmissä. Kahdella kerralla maalattiin ja rakennettiin tuulikelloja ja -viirejä luonnonmateriaaleista päiväkodilla, kolmannella kerralla maalattiin kiviä päiväkodilla ja neljännellä rakennettiin tiipii luonnon- ja kierrätysmateriaaleista maastoon taidepolulle. Neljännellä ohjaustuokiolla lapset saivat itse viedä rakennetut tuulikellot ja -viirit sekä maalatut kivet maastoon.

KUVA 6. Taidepajatyöskentelyä luonnonmateriaaleista lasten kanssa (Rönkkö 2022)

Toiminta suunniteltiin ja toteutettiin yhteistyössä lasten ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Kaikki ohjaustuokiot olivat pienryhmätoimintaa, jolloin osa lapsista oli opinnäytetyön tekijän ohjauksessa ja osa varhaiskasvatuksen henkilökunnan valvonnassa. Varhaiskasvatuksen henkilökunta osallistui myös pienryhmätyöskentelyyn ja oli lasten apuna. Esimerkiksi tuulikelloja ja -viirejä rakentaessa lapset jakautuivat kolmeen eri pöytään oman kiinnostuksensa mukaan, mitä he halusivat tehdä. Yhdessä pöydässä leikattiin kierrätyskankaita, toisessa maalattiin käpyjä ja keppejä ja kolmannessa koottiin tuulikelloja ja -viirejä (kuva 6).

Tuulikellojen ja -viirien sekä kivien maalauksessa kuunneltiin lasten toiveita esimerkiksi värien valitsemisessa sekä toiminnan kestossa. Lapset saivat itse päättää, maalasivatko he käpyjä vai keppejä. Lapset saivat poistua toiminnasta sitten kun heistä tuntui siltä. Kivien maalaamisessa lapset valitsivat itse maalattavan kiven. Lapsilta kysyttiin mitä värejä he haluaisivat käyttää ja maalit valittiin lasten toiveiden mukaisesti. Valmiita aiheita maalaamiselle ei annettu ja näin lapset pääsivät toteuttamaan omaa näkemystään. Kivien annettiin kuivua päiväkodin pihassa. (Kuva 7.) Lopuksi kuivuneet kävyt, kepit ja kivet lakattiin.

KUVA 7. Lasten maalaamia kiviä kuivumassa päiväkodin pihassa (Rönkkö 2022)

Ohjaustuokioille osallistuminen oli lapsille vapaaehtoista, eikä ketään pakotettu osallistumaan. Ohjaustuokiot toteutuivat non-stop pajoina, jolloin toiminnan lopettaneen lapsen tilalle tuli suoraan seuraava jatkamaan toimintaa. Tämä mahdollisti sen, että lapset saivat osallistua oman innostuksensa ja vireystilansa mukaan. Ohjaustuokion päätyttyä varhaiskasvatuksen henkilökunta innostui ja halusi jatkaa ohjaustuokioilla taidepajoissa rakennettujen tuulikellojen ja -viirien tekemistä: he kysyivät voiko materiaalit jättää heidän käyttöönsä. Lapset olivat rakentaneet materiaaleista lisää taideteoksia polun varrelle ilman opinnäytetyön tekijän ohjausta (kuva 8).

KUVA 8. Valmis tuulikello taidepolun varrella (Rönkkö 2022)

Ohjaustuokioilla tarvittiin luovaa osaamista, ymmärrystä lapsen kehityksestä sekä lapsiryhmien ohjaustaitoa. Ohjaustuokioita suunniteltaessa tuli huomioida, että toiminta on vaativuudeltaan sopivaa ja innostavaa tietyn ikäisille lapsille. Lapsiryhmiä ohjattaessa vuorovaikutustaidot ja lasten nonverbaalisten viestien huomaaminen olivat tärkeitä työskentelyprosessissa: lapsen huomion kiinnittyessä leikkiviin ikätovereihin tai leluihin oli merkki siitä, että lapsi ei enää halunnut jatkaa pajatyöskentelyä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 26–27) kerrotaan lasten oikeuksista, joita ovat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja voidaan vahvistaa kohtaamalla lapsia arvostavasti, kuuntelemalla heidän ajatuksiinsa, sekä vastaamalla heidän aloitteisiinsa.

Lapsuuden osiota rakennettiin maastoon 22.6.2022 ja 28.–29.6.2022. Tiipiin runko rakennettiin 22.6 ja materiaalina käytettiin taidepolun varresta raivattuja puita. Lapsuuden osio alkoi Sonkajärven seurakuntatalon takana sijaitsevalta leikkikentältä. Apuna tiipiin rakentamisessa oli Sonkajärven nuorten työpajan nuoria. Sonkajärven varhaiskasvatuksen lapsiryhmät kävivät 28.–29.6 punomassa kierrätyskankaista revittyjä kangassuikaleita tiipiin rungon ympärille (kuva 9). Lapset asettelivat maastoon taidepolulle tekemiään taideteoksia 29.6.2022.

KUVA 9. Lasten rakentama tiipii (Rönkkö 2022)

5.2.2 Vanhuuden osion toteutus

Taidepolun vanhuuden osioon tulevat taideteokset valmistettiin palveluohjauksen toimintaympäristössä ikääntyneiden mielenterveyskuntoutujien palvelukodissa. Erilaisia ohjaustuokioita oli palvelukodilla yhdeksän ja kunnan kohtaamispaikka Arjen Askeleessa yksi korvarunopaja. Palvelukodin yhdeksästä ohjaustuokiosta kolme oli elämänkaari -teemaan johdattelevia ja asiakkaiden omien suunnitelmien herättelyä. Työskentelyä valmistelevat pajat toteutettiin muistelutyönä retkellä ja palvelukodilla, sekä rentoutushetken yhteydessä. Ensimmäisen työpajan aloituspäivä ilmoitettiin palvelukodin yhteisöpalaverissa ja siinä näytettiin kehikko mihin savityöt ripustetaan. Työpajojen aikataulu sovittiin palvelukodin henkilökunnan kanssa. Taidepajoihin osallistumiseen ja työpajoissa syntyneiden teosten esille laittamiseen taidepolulle riitti suullinen suostumus, koska asiakkaat kykenivät ilmaisemaan mielipiteensä itse ja olivat aikuisia.

Varsinainen työskentely tapahtui palvelukodin työpajoihin tarkoitettussa huoneessa, jossa on asianmukaiset tilat ja materiaalit. Taideteoksina valmistettiin savesta pieniä verkkokehikkoon ripustettavia veistoksia kahdessa, ja matonkuteista punottavia puihin ripustettavia liaaneja, niin ikään kahdessa ohjaustuokiossa. Palvelukodilla oli savityöpajojen toteutuksen aikaan 10 asukasta, joista 9 osallistui savityöpajoihin. Tekstiilipunontaan osallistui yhteensä 5 asukasta. Tällöin palvelukodilla oli 11 asukasta. Savi oli ennestään tuttu materiaali osallistujille, ja tämä innosti ja helpotti osallistumista.

Korvarunotyöskentely toteutettiin tarkastelemalla omaa tärkeää valokuvaa, kuvaa tai esinettä, ja kertomalla muistoja kuvasta tai esineestä kahdella ohjaustuokiolla palvelukodilla. Korvarunotyöskentelyyn halusi osallistua palvelukodilla 2 asukasta. Toinen osallistujista halusi kertoa kahdesta muis-

tosta ja häneltä saatiin kaksi korvarunoa. Palvelukodilta tuli yhteensä 3 korvarunoa. Yksi korvaruonjen ohjaustuokio oli Sonkajärven kohtaamispaikka Arjen Askeleessa. Arjen Askeleessa korvarunoja halusi tehdä 3 asiakasta, jokaiselta saatiin yksi korvaruno.

Ohjaustuokiot perustuivat pienryhmätyöskentelyyn. Oli huomioitava kunkin osallistujan mieliala ja tilanne, vahvuudet ja rajoitteet, sekä ketkä voivat työskennellä samanaikaisesti. Vireystilaan ja psyykkisiin tekijöihin liittyvien asioiden lisäksi joillakin osallistujilla saattoi olla fyysisiä, motorisia rajoitteita, jotka oli huomioitava työtason sopivalla korkeudella, työvälineiden valinnassa ja minkä verran savea voi muovata (kuva 10). Osallistujien itsemääräämisoikeus tuli ottaa huomioon: halusiko osallistua vai ei, halusiko osallistuja pukea suojaessun ja käsineet vai ei, kuinka pitkään halusi työskennellä, ja mitä halusi muotoilla savesta. Ensimmäisellä savityöpajalla ohjaajia oli kaksi: opinnäytetyön tekijän lisäksi palvelukodin johtaja, joka on perehtynyt savitöiden tekemiseen. Ensimmäinen savityöskentely toteutettiin non-stop-pajana, jolloin kukin sai osallistua niin kauan kuin halusi ja osallistujat vaihtuivat ja tekemisen innostus ja vapaus säilyivät. Toisella savityöpajalla oli muutama osallistuja kerrallaan ja ohjaajana toimi opinnäytetyön tekijä. Rauhallinen tilanne mahdollisti ohjaajan keskittymisen yhteen ihmiseen työskentelyn aikana ja siinä oli mahdollista jutella. Mielenterveyskuntoutujat tarvitsevat tarkan yksilöllisyyden huomioimisen, toisaalta selkeyttä ja tietoa mitä tapahtuu milloinkin, mutta usein spontaani innostaminen tekemiseen voi toimia parhaiten.

KUVA 10. Savitöiden tekemistä kuntoutujien kanssa (Hynynen-Niskanen 2022)

Jokainen sai osallistua oman mielenkiinnon ja osaamisen mukaan niin savea työstäessä kuin punonnassa. Kukin osallistuja sai itse tehdä savitöinä itselle tärkeästä aiheesta, symbolista, ja valita itselle mieleisen väriset matonkuteet punontaan (kuva 11). Ohjaajat antoivat tarvittaessa vinkkejä ja oh-

jeita, mutta tärkeintä oli onnistumisen kokemukset ja tekemisen ilo itse tehdystä. Mielenterveyskuntoutujien ohjauksen tarve vaihtelee yksilöllisesti. Työskentelyn avulla asiakkaat saattoivat purkaa pahaa mieltä, käsitellä oman elämän tärkeitä asioita. Korvarunoissa asiakkaat saivat kertoa henkilökohtaisesti tärkeästä valokuvasta. Korvarunotyöskentelyssä toteutui oman elämän tarinallistaminen. Korvarunomenetelmä on sensitiivinen ja se vaatii rauhallisen tilan ja kiireettömän hetken. Palvelukodissa kaksi asiakasta osallistui korvarunohetkeen. Useimmat kokivat menetelmän ehkä liian henkilökohtaisena ja eivät uskaltaneet osallistua. Tuokiassa kerrottiin, että muiston kertojan yksityisyys säilyy, runoihin ei tule kertojan nimeä eikä mitään tunnistetietoja. Jos runon kertoja mainitsee jonkun henkilön tai eläimen nimen, nimi joko häivytetään pois tai jätetään runoon, jos nimestä ei voida tunnistaa ketään ja jos runon kertoja haluaa nimen säilyvän runossa. Valmiiksi kirjoitettu runo luettiin runon kertojalle ja se käytiin läpi runon puhujan kanssa. Arjen Askeleessa korvarunotuokioon osallistui kolme asiakasta ja he lähtivät rohkeasti mukaan.

KUVA 11. Valmis savityö (Hynynen-Niskanen 2022)

Osallistumiseen motivoi toisten antama esimerkki ja kokemukset, sekä tieto, että teokset tulevat koko kunnan yhteiselle taidepolulle ja polku saa julkisuutta lehtijutuissa. Oma osallistuminen tuntui tärkeältä, koska oma työ muodosti osasen yhteisestä teoksesta. Työskentelyssä saattoi purkaa omaa mieltä, ja samalla osallistua yhteiseen teokseen. Savityöt koettiin virkistävinä ja rentouttavina, joten taiteen tekemiseen motivoi oman mielen hoitaminen taiteen välityksellä. Toisille myös matonkuteiden punominen ja korvarunot toimivat vastaavalla tavalla esimerkiksi mielipahan purkamisessa. Motiivina taidetyöskentelyyn saattoi olla yksinkertaisesti se, että se oli mukavaa ja antoi vaihtelua asiakkaan arkeen. Merkki luovan tekemisen merkityksellisyydestä oli, kun asiakas kysyi, milloin tehdään savitöitä tai maalataan seuraavan kerran. Joku asiakas kommentoi miten tekemisen jälkeen hänellä oli ollut hyvä olo pitkän aikaa.

Ohjaustuokioissa tarvittavia taitoja olivat luova suunnittelu, käytännön tietotaito savitöiden tekemisestä, punonnasta ja korvarunomenetelmästä asiakkaan innostamisen ja asiakkaalle tilan antamisen taito, asiakkaiden yksilöllinen huomioiminen ja tilannetaju, hyvät vuorovaikutustaidot ja ohjauksen dialogisuus ja selkeys. Ohjaajan on osattava olla sopivasti läsnä, mutta samanaikaisesti taka-alalla.

KUVA 12. Savityöt ja tekstiilipunonnat verkkokehikossa (Rönkkö 2022)

Opinnäytetyön tekijä kirjoitti korvarunojen tekstit kaakelilaatoille akryylivärillä ohuella siveltimellä. Päälle suihkutettiin kolme lakkakerrosta. (Kuva 13.) Korvarunoista otettiin tulostetut versiot, jotka laminoitiin. Laminoituja tekstejä käytetään siinä vaiheessa, kun sade on kuluttanut maalatut tekstit pois. Isoille kaakelilaatoille kirjoitetut korvarunot vietiin maastoon metsään sammaloituneiden kaironkansien päälle. Korvarunolaattojen taustatukena käytettiin tiiliä. Korvarunomenetelmä esiteltiin tietokyltissä korvarunojen yhteydessä maastossa.

Polulla esitelty korvarunomenetelmän lyhyt esittely:

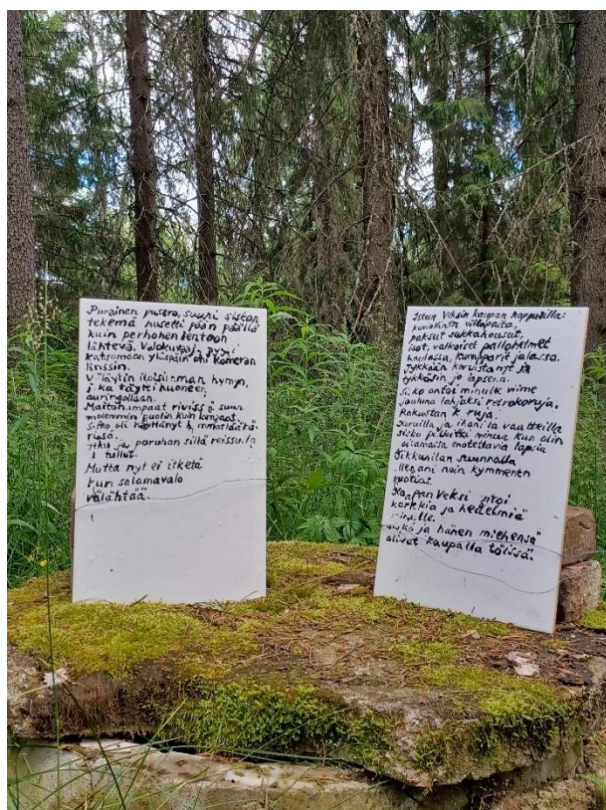
Korvaruno

Näin korvaruno syntyy:

- 1. Valitaan puheenaihe*
- 2. Kysytään tarkentavia kysymyksiä ja ohjataan tarvittaessa keskustelua*
- 3. Kirjataan puheesta ylös kaikki tarpeellinen*
- 4. Muokataan syntyneestä tekstistä runo*
- 5. Luetaan runo ääneen puhujalle (Lehtinen, julkaisuaika tuntematon).*

Valmiit savityöt poltettiin kansalaisopiston saviuunissa. Palvelukodin asukkaat maalasivat poltetut savityöt vesiväreillä palvelukodin työntekijän ohjauksessa myöhemmin keväällä. Vanhuuden osion

savityöt ja osa tekstiilipunoksista ripustettiin verkkokehikkoon (kuva 12) ja Lasienkeli ky:n Sari Ronkaisen valmistamat lasipalat kiinnitettiin matonkudelijaaneihin 4.7.2022. Kehikko, liaanit ja korvarunolaatat laitettiin paikoilleen maastoon 4.7. ennen taidepolun avajaisviikon ohjelman alkamista. Joi-takin savitöitä kiinnitettiin myös puiden rungoille ja aseteltiin kantojen päälle. Opinnäytetyön tekijä haki teokset palvelukodilta 4.7. aikaisin aamulla. Opiskelija ja talkoolainen vastasivat valmiiden teosten kokoamisesta ja viemisestä maastoon.

KUVA 13. Korvarunoja (Rönkkö 2022)

5.3 Taidepolun arviointi Sonkajärvellä

Työntilaajan edustajan mukaan taidepolulla oli tapahtumaviikon aikana vierailut noin 400–500 henkilöä. Tapahtumaviikon aikana taidepolkua kiertäneitä ihmisiä havainnoitiin ja heidän kokemuksiaan polun käytöstä kyseltiin. Opinnäytetyön tekijät saivat verkoston jäseneltä sähköpostia, jossa mainittiin kuntalaisten antamat kiitokset taidepolun toteutuksesta. Myönteistä palautetta taidepolkua kiertäneiltä tuli taidepolun kokonaisuudesta ja siitä, että ihmiset olivat olleet kiinnostuneita taidepolusta ja kiertäneet sitä kesän aikana ahkerasti. Taidepolun moniaistillisuus koettiin myös hyväksi asiaksi. Erityismainintoja sai taidepolun lapsuuden osion tiipii, nuoruuden osion koko toteutus, aikuisuuden osion kangaspuut ja puumökki sekä vanhuuden osion korvarunot ja äänimaisema. Taidepolkua kiertäneiden kommentteja:

”Ai kun kiva!”

”Saiskohan tuon taulun ostettua jostain?”

”Minä tykkään siitä, kun ihmiset tekevät itse kulttuuria ja tapahtumia.”

”Mukava kun ihmiset kokoontuvat yhteen.”

”Onpa hyvä, kun saatiin tämä miljö tämmöiseen käyttöön.”

Taidepolun arviointi toteutettiin Teams-kokouksena työntilaajan eli Sonkajärven kunnan verkoston OSPA-hankkeen edustajan sekä opinnäytetyön tekijöiden kanssa. Teams-kokouksessa kuultiin myönteisiä palautteita sekä kehittämissideoita taidepolun toteutuksesta. Heinäkuussa toteutettu ohjelmaviikko teki taidepolun tutuksi.

Lapsuuden osion toteutukseen olisi toivottu enemmän toimintaa ohjelmaviikon aikana opinnäytetyön tekijältä. Polkua kiertäneet toivoivat, että lasten maalamat kivet olisi voitu sijoittaa polun varrelle. Nyt kivet jäivät piiloon kuusen alle. Opinnäytetyön tekijä toivoi lapsuuden osion toteutuksen olevan mahdollisimman lasten näköinen ja halusi lasten osallisuuden toteutuvan polun toteutuksessa antamalla lasten päättää maalattujen kivien paikat taidepolulla. Polkua kiertäneille oli tullut tunne, että eikö lapsuuden osiossa ole muuta taidetta kuin tiipii.

Vanhuuden osio oli sijainniltaan hankala, sillä sinne laskeuduttiin puuportaita pitkin ja huonokuntoisemmat ihmiset eivät kyenneet menemään lenkipolulle. Vaikka vanhuuden osion äänimaisema lasitaiteineen sai kehuja, koettiin se silti hieman vaaralliseksi osittain irtoavien lasipalkkien takia. Polun päättävä tehtävä ”Tee maataidetta” koettiin epäselväksi, ihmiset eivät tieneet, mitä siinä piti tehdä. Siihen olisi kaivattu malli maataiteesta.

Taidepolun nuoruuden ja aikuisuuden osion toteuttajat olisivat toivoneet enemmän tietoa opinnäytetyönä toteutettavasta taidepolusta. Opinnäytetyön tekijöille tämä tieto tuli vasta taidepolun arviointivaiheessa. Yhteissuunnittelua olisi kaivattu enemmän kaikkien osioiden toteuttajien kesken. OSPA-hankkeen edustajalta tuli kommentti, että kokonaissuunnittelua olisi ollut hyvä tehdä myös rahoitukseen liittyen jo alkuvaiheessa.

Teams-kokouksessa keskusteltiin paljon palautteiden keräämisestä. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että palautteen kerääminen Webropol-kyselyllä ei olisi ollut toimiva tapa kerätä palautetta, sillä polkua kiersivät kesän aikana myös turistit, joiden osallisuuden toteutuminen ja arvioiminen ei ollut opinnäytetyön kannalta oleellista. Ihmiset eivät vastanneet palautelakanoiden kysymyksiin, joten ne eivät toimineet palautteen keräämisessä. Palautteen kerääminen oikealla tavalla jäi selvittämättä. Palautteen keräämiselle oikea paikka olisi ollut vanhuuden osion lopussa. Taidepolusta saatiin palautetta kyselemällä ja havainnoimalla paikan päällä ohjelmaviikon aikana.

Prosessin eri vaiheita – kuten asiakkaiden kokemuksia ja polun rakentumista maastoon – dokumentoitiin. Osallisuuden toteutumista arvioitiin työpajojen yhteydessä havainnoimalla osallistujia sekä keräämällä suullisesti palautetta osallistumisesta työpajatoimintaan. Työpajatoiminnan arviointia tehtiin toteutuksessa ja materiaalivalinnoissa. Oli tehtävä värien säänkestävyyden testaamista kaakeleiden pinnalla ja selvítettävä mikä materiaali innostaa lapsia ja ikäihmisiä. Lasten ja mielenterveyskuntoutujien kanssa työskennellessä materiaalien tuli olla turvallisia ja myrkyttömiä. Kustannusten sääntämiseksi valittiin materiaaleiksi pääosin luonnosta kerättyjä materiaaleja. Savitöiden savi oli saatu lahjoituksena ja matonkuteita oli leikattu valmiiksi kierrätystekstiileistä. Vanhuuden osioon suunnitel-

tiin alkuvaiheessa betoniveistoksia savitöiden lisäksi, mutta betonitöistä luovuttiin, koska aika ei riittänyt niin monen työn valmistamiseen, työpajat olivat kevättalvella ja betonivaluja ei voitu tehdä ulkona. Betoni olisi nostanut materiaalikustannuksia. Vanhuuden osiossa palautetta kerättiin suullisesti noin kolme kertaa ja kirjaamalla palautteita työpäiväkirjaan. Yksi palautekertaa tapahtui palvelukodin yhteisökokouksessa. Osa työpajatoimintaan osallistuneista antoi spontaaneja kommentteja tekemisen ohessa.

Kommentteja ikääntyneiltä mielenterveyskuntoutujilta ja henkilökunnalta:

"Mukava kun järjestät meille tällaista."

"Milloin tehdään seuraavan kerran?"

"Tästä tuli hyvä mieli pitkäksi aikaa."

"Tämä (symbolina kirkko) on minulle tärkeä aihe."

"Auringonkukka ja lintu kertovat, että Ukrainaan täytyy saada rauha."

Palvelukodin yhteisökokouksessa kerättyjä palautteita:

Mukavaa erityisesti: savityöt

"Savityöt ovat avartavaa ja luovaa työtä. Virkistävää ja rentouttavaa."

"Kaikki on ollut positiivista."

"Hyvä kun saadaan taidetoimintaa vakiintumaan arkeemme." (henkilökunnan kommentti)

Kommentteja lapsilta ja varhaiskasvatuksen henkilökunnalta:

"Saako tehdä lisää?"

"Minä tein tästä dinosauruksen munan!"

"Tuo näyttää ihan bajamalta!"

"Tännehän voisi tuoda, vaikka sohvan."

"Oli kiva osallistua."

"Milloin näitä tehdään uudestaan?"

"Mukava kun olit järjestämässä lapsille toimintaa."

"Jätätkö tuulikellojen ja -viirien materiaalit päiväkodille, että voidaan tehdä näitä lisää?"

Tehtyjen havainnointien ja saatujen kommenttien perusteella voidaan todeta, että opinnäytetyönä toteutettu taidepolku täytti sille asetetut arviointikriteerit suurimmalta osin. Polun esteettömyys ei täysin toteutunut: vanhuuden osion sijainti ei täyttänyt esteettömyyden kriteerejä. Taidepolun videointi (saavutettavuus) korvasi esteettömyydestä aiheutuvia haittoja. Työpajatoiminta mahdollisti osallisuuden. Yhteinen aihe, elämänkaari, motivoi ihmisiä tekemään taideteoksia. Taideteosten aihe

loi taidepolulle yhtenäistä esteettistä ilmettä. Taidepolun toteuttaminen sosiokulttuurisen innostamisen avulla oli luonteva jatkumo kunnassa tehdyille suunnitelmille. Havainnoinnin ja palautteiden perusteella opinnäytetyönä toteutettu taidepolku vahvisti omalta osaltaan yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja hyvinvointia Sonkajärven kunnassa.

6 POHDINTA

Kehittämistyön tarkoituksena oli suunnitella, kehittää, toteuttaa ja arvioida taidepolku Sonkajärven kunnalle. Taidepolusta haluttiin tehdä yhteisöllinen ja eri ikäisiä kuntalaisia osallistava. Taidepolun toteuttaminen eteni kehittämistyönä prosessimaisesti (kuva 1).

6.1 Kehittämistyön toteutuksen ja tuotoksen pohdinta suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja teoriaan

Taidepolun suunnittelussa keskeisimmät asiat olivat polun teema, osallisuus ja yhteinen tekeminen työpajoissa. Suunnittelun, työpajojen ja koko taidepolun toteuttamisen aikana tehtiin reflektointia. Uudelleenarvioinnit eivät koskeneet pelkästään työpajoja, vaan verkoston tekemää kokonaiskuvaa, kulttuurista kartoitusta Sonkajärven kunnassa: yhteistä keskustelua ja suunnittelua mitä ryhmiä kysytään ja innostetaan mukaan taidepolun ideointiin ja toteutukseen. Paikallisella kunnan ihmisistä koostuvalla verkostolla oli selkein näkemys, ketä innostetaan mukaan.

Kokonaiskuvan kartoitus voi koskea tietoa ja taitoa, henkisiä, taloudellisia, aikaan ja henkilömäärään liittyviä resursseja. Polulle aiottiin alkuvaiheessa kutsua mukaan paikallinen kuvanveistäjä tekemään aiheeseen liittyvän teoksen, mutta hankkeesta luovuttiin. Sosiokulttuurinen innostaminen on spiraalimaisesti etenevää, jossa kokeilut ja kokemukset luovat uutta tietoa ja muutoksia toimintaan. Tarvitaan kokonaiskuvaa sosiaalisista, taloudellisista ja psykososiaalisista tekijöistä. Sosiaalisia tekijöitä ovat esimerkiksi ihmisten asenteet ja mitä yhdistyksiä on olemassa. Psykososiaalisilla tekijöillä tarkoitetaan motivaatiota, halukkuutta sitoutua toimintaan. (Kurki 2000, 99–102.)

Osallistuminen oli vapaaehtoista ja jokaista yksilöä kunnioitettiin omana persoonanaan. Toiminnan avulla aktivoitiin osallistujia paikallisesti. Konkreettista nuorten aktivoimista olivat nuorten kesätyöpajat, joissa nuoret suunnittelivat ja toteuttivat taidepolun nuoruuden osion. Taidepolku tehtiin julkiseen tilaan, kotiseutumuseon pihapiiriin ja läheiseen metsään. Yhteisötaide toteutetaan yleensä julkisiin tai puolijulkisiin tiloihin. Sosiokulttuurisessa innostamisessa käytetään usein välineenä taidelähetoisiä menetelmiä ja yhteisötaidetta, jossa synnytetään teoksia julkisesti nähtäville. (Kantonen 2007, 37; Kurki 2006, 153.)

Sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta taidepolkuun ja työpajoihin osallistuminen vahvisti yksilöiden välistä vuorovaikutusta ja samalla osallistujat osallistuivat yhteisöjen rakentamiseen. Esimerkiksi lasten rakentaessa tiipiitä, he saattoivat kysyä apua toisiltaan tai aikuisilta ja heitä rohkaistiin osallistumaan toimintaan. Vanhuuden osion työpajoissa asukkaiden keskinäinen vuorovaikutus lisääntyi tekemisen ohessa. Lisäksi taidepolku saattoi yhteen eri toimijoita, jotka työskentelivät yhteisen päämäärän hyväksi. Yksilöiden välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja työskentely yhteisen päämäärän hyväksi ovat eräitä sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteita. (Ryynänen 2016, 136).

Sosiokulttuurisessa innostamisessa ja sosiaalipedagogiikassa on monia yhtäläisyyksiä: tuetaan ja vahvistetaan yksilöiden välistä vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä ja kasvua. Yksilön ollessa täysivaltainen yhteisönsä jäsen, hänen asemansa yhteiskunnan jäsenenä vahvistuu. Yhteiskunnan jäsenenä vahvistuminen ehkäisee sosiaalista huono-osaisuutta, toisin sanoen vahvistaa yksilön osallisuutta. (Ryynänen 2016, 136; Nivala & Ryynänen 2019, 16–17.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Sonkajärven kunnassa. Osallisuus toteutui yksilön mahdollisuudella vaikuttaa ryhmässä ja taidepolun kokonaisuuden toteutuksessa (Isola ym. 2017, 5). Lasten osallisuus oli huomioitu kysymällä lasten mielipiteitä taideteoksissa käytettävistä väreistä. Lapsen saadessa itse päättää osallistumisestaan tuki lasten osallisuuden toteutumista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 22). Taidepajojen toiminta oli suunniteltu lapsilähtöiseksi. Lapset saivat itse päättää mihin taideteokset sijoitetaan. Lapset kohdattiin sensitiivisesti ja heidän toiveitaan kuultiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 26) edellä mainitut toimintatavat vahvistavat lasten osallisuutta. Myös toimintaan osallistuminen itsessään edisti lasten osallisuutta.

Osallisuus – käsite liittyy ytimeltään sosiaalipedagogiseen työotteeseen (Nivala & Rynnänen 2019, 201). Asiakkaiden – lasten ja vanhusten – osallisuutta tuettiin antamalla mahdollisuus osallistua toimintaan, ja he saivat itse päättää mitä tekevät. Ohjaajat tukivat asiakkaan omaa toimijuutta ja osallisuutta asiakkaiden ollessa keskipisteessä. Sosiaalipedagogisella työotteella yhteisöllisyyttä rakennetaan luomalla suhteita ihmisten välille ja auttamalla heitä toimimaan yhteisöissä. (Nivala & Rynnänen 2019, 204.) Taidepajoihin osallistuneet lapset ja vanhukset toimivat omien ryhmiensä lisäksi osana suurempaa yhteisöä eli Sonkajärven kuntaa.

Sosiaalipedagogisessa työotteessa on keskeistä toiminnallisuus ja luovuus. Toiminnallisuuden kautta yhteisöllisyys ja yhteistoimijuus vahvistuvat, kun asioita tehdään yhdessä ja koetut asiat jaetaan yhdessä. Työskentely yhteistä tavoitetta kohti edesauttaa yhteistoimijuuden toteutumista. (Nivala & Rynnänen 2019, 209.) Opinnäytetyössä havainnoitiin yhteistoimijuuden ja yhteisöllisyyden vahvistumista työpajoissa, verkoston kanssa työskennellessä, taidepolkua rakentaessa ja tapahtumaviikkoon osallistuessa.

Opinnäytetyön tekijät eivät olleet valitsemassa teoksia ja koordinoimassa kunnan omia ryhmiä, mikä mahdollisti vapaamman suunnittelun ja kuntalaisten omaehtoisen toiminnan. Sosiokulttuurisen innostamisen käytäntö sisältää näkemyksen, että ihmiset ovat vapaita ja kykeneviä ottamaan itse vastuun tekemisestä ilman ulkopuolista auktoriteettia (Kurki 2006, 152–153). Tämä taas vahvisti osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Osallisuus käsite sosiaalipedagogisessa työotteessa tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa asioihin (Nivala & Rynnänen 2019, 201). Opinnäytetyön toteutuksessa kuultiin asiakkaita ja heidän annettiin vaikuttaa syntyviin taideteoksiin. Asiakkaille tuli kokemus siitä, että he kuuluvat joukkoon ja heidän tekemisellään on merkitys.

Ikääntyneiden mielenterveyskuntoutujien osallisuus toteutui osallistujien mahdollisuudella päättää, osallistuuko kädentaitopajoihin ja korvarunotyöskentelyyn ollenkaan, käyttääkö suojaessua ja – käsi-neitä, montako savityötä valmistaa, mitä aiheita toteuttaa, mitä värejä käyttää savitöiden maalaamisessa sekä punonnassa. Palvelukoti on asiakkaiden oma koti, ja tämä seikka korosti asiakkaiden itsemääräämisoikeutta. Toisaalta osalla ikääntyneillä mielenterveyskuntoutujilla toimintakyky asetti rajoituksia suunnitteluun mitä tehdään, ja näin ollen ohjaajien rooli korostui heidän kanssaan. Tämä sivuaa yhteisötaiteeseenkin liittyvää vaaraa valta-asetelmien muodostumisesta, jos ei olla tarpeeksi hienovaraisia ja tarkkoja (Kantonen 2007, 38).

On syytä tarkastella kriittisesti, voidaanko Sonkajärven taidepolun työskentelymenetelmää kutsua yhteisötaiteeksi, koska annettu aihe – elämänkaari – ja ohjaajien visiot toteutuksesta määrittävät toteutusta kautta linjan eri elämänkaaren vaiheissa. Kysymys on tarpeellista esittää, huolimatta siitä, että osallistujat saivat vapaasti toteuttaa näkemyksiään. Lapset ja mielenterveyskuntoutujat tarvitsevat tekemisessään ohjausta suhteellisen paljon. Tärkeintä on kuitenkin oma osallistuminen ja tekemisestä nauttiminen, dialogi, symbolit ja merkitykset, ei lopputuotos ja teosten määrä. Tämä on tärkeää muistaa puhuttaessa taidelähtöisistä menetelmistä. (Lehikoinen ja Vanhanen 2017, 10.)

Varhaiskasvatuksen ja ikääntyneiden työpajat on kirjoitettu opinnäytetyössä työpajamallin muotoon. Työpajamallia voidaan soveltaa muihin tuleviin projekteihin mahdollisuuksien mukaan. Taidepolkumallia on opinnäytetyössä hahmoteltu, että malli leviäisi muihin Ylä-Savon kuntiin. On kuitenkin huomioitava, että sosiokulttuurisessa innostamisessa toimintamalleja ei voida siirtää kopiona toiseen ympäristöön sellaisenaan. Ympäristö, ihmiset ja tilanteet muokkaavat millaiseksi toiminta muodostuu uudessa ympäristössä uuden yhteisön toimiessa yhdessä. Jokaisesta projektista ja kehittämistyöstä tulee omanlaisensa. Sosiokulttuurisessa innostamisessa ei ole olemassa mitään yhtä mallia ja menetelmää, miten innostamista toteutetaan. (Kurki 2006, 155.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää luovien ja taidelähtöisten menetelmien käyttöä sosiaali- ja terveysalan ennaltaehkäisevässä työssä. Yhden projektin perusteella ei voida väittää luovien ja taidelähtöisten menetelmien käytön juurtuneen sosiaali- ja terveysalan ennaltaehkäisevään työhön. Menetelmien juurtuminen vaatii jatkotyöskentelyä. Toisaalta esimerkiksi varhaiskasvatuksessa luovat ja taidelähtöiset menetelmät ovat päivittäin käytössä, koska ne ovat lapselle luontevia tapoja oppia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34). Menetelmien edistämisen tulisi suuntautua niihin yksiköihin, joissa niiden käyttö ei ole arkipäivää, esimerkiksi vanhustyöhön.

Opinnäytetyön tilaajan - Sonkajärven kunnan - toiveena oli, että taidepolulle tulevat teokset olisivat säänkestäviä ja mahdollisimman ekologisia. Tämä asetti omat haasteensa, koska piti selvittää ja testata materiaalien säänkestävyyttä ja ekologisuutta. Opinnäytetyönä syntyneen taidepolun taideteokset toteutuivat pienellä budjetilla, sillä materiaaleja saatiin lahjoituksina ja kierrätettyinä ja polku rakennettiin osittain talkootyönä. Talkootyön haasteena olivat resurssien puute ja aikataulujen yhteensovittamisen hankaluus. Suuri toteuttajamäärä vaikeutti myös yhteissuunnittelua, mutta opinnäytetyön tekijät tekivät tietoisin valinnan siinä, että keskittyivät vain omiin osioihinsa eli lapsuuden ja vanhuuden toteuttamiseen. Työntilaaaja toivoi, että opinnäytetyönä toteutettava taidepolku rakennettaisiin kotiseutumuseon läheisyyteen, jotta kotiseutumuseon miljöö voitaisiin ottaa hyötykäyttöön. Tämä tavoite toteutui ainakin 2022 kesän aikana, mutta jatkosta ei vielä tiedetä.

Opinnäytetyön tekijät kokivat, etteivät he saaneet taidepolusta riittävästi palautetta, koska ei löydetty toimivaa tapaa palautteen keräämiseen. Palautteen keräämisessä on vielä kehitettävää, mutta toiminnallisessa kehittämistehtävässä on tärkeintä havainnointi ja suullisesti saatu palaute, jota saatiin keskustellen taidepolun avajaisviikon ohjelmiin osallistuneiden muutamien ihmisten ja työpajatyöskentelyyn osallistuneiden kanssa.

Aihe elämänkaari mahdollisti sen, että taidepolun toteuttamiseen osallistui kaiken ikäisiä ihmisiä kunnassa. Jo tämä loi yhteisöllisyyttä, koska mitään ryhmää ei unohdettu. Elämänkaari -teema nivoo eri

ryhmiä luontevaan jatkumoon ja vuoropuheluun. Teema on tuttu, mutta se antoi vapaan toteutustavan eikä sitonut tekijöitä tiettyyn kaavaan. Polku on innostava ja toimiva, kun työpajoihin osallistuvat olivat itse suunnittelemassa polun sisältöä. Taidepolulle tulevat teokset ja toteutustavan jokainen ryhmä valitsi itse. Erilaiset taidemuodot lisäävät polun mielenkiintoisuutta, kun polulla on koettavaa kaikille aisteille. Polussa saavat konkreettisen muodon niin yksilön kuin koko yhteisön näkemykset elämänkaaren eri vaiheista. Polulla vierailevat voivat pohtia oman elämänkaarensa vaiheita katsellessaan taideteoksia. Polku tuo ihmisiä yhteen ja yhdistää myös tapahtumien avulla.

On tarpeellista vahvistaa ihmisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä erityisesti maaseudulla, ei vain kasvukeskuksissa. Taidepolku luo osallisuuden, yhteisöllisyyden vahvistumisen ja taidelähtöisten menetelmien käyttämisellä terveyttä ja hyvinvointia Sonkajärven kunnan asukkaille. Hyvinvoinnin vahvistaminen ja palveluiden kehittäminen on mitä ajankohtaisin ja tuorein aihe vuoden 2023 alusta toteutuvan sote-uudistuksen myötä. Yksilöitä, yhteisöjä ja yhteiskuntaa ravisteleva vuodesta 2020 kestänyt koronapandemia vaatii hyvinvointia lisääviä toimenpiteitä. *Elämänkaari* vastaa omalta osaltaan tähän tarpeeseen.

6.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Sonkajärven kunta toimi työelämäkumppanina. Tilaajan ja OSPA:n verkoston toiveita kuunneltiin. Kehittämistyössä huomioitiin tilaajan eli kunnan eettiset ohjeet. Lainsäädäntö luo pohjan kunnan eettiselle toiminnalle. Kunnallishallinnon perusarvot pohjautuvat eettisiin ohjeisiin, jotka määrittävät kaikkea päätöksentekoa kunnassa. Arvot ovat päämääriä tai asioita, joita pidetään tärkeinä ja tavoiteltuina. Etiikka kertoo asioiden oikeudellisuuden ja hyvyyden. Eettisillä periaatteilla tarkoitetaan päätöksenteossa olevia arvotarkoituksia. Kunnassa toimivia henkilöitä ja heidän toimintaansa ohjaavat myös virkamiesetiikka ja ammattietiikka, hyvän hallinnon periaatteet, erilaiset Kuntaliiton ohjeet sekä kuntastrategioissa mainitut arvot ja periaatteet. (Haapalehto 2018, 13.)

Ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet noudattamaan opiskelijoidensa opinnäytetöissään *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan* eli TENK:n ohjeistuksia, joihin kuuluu muun muassa hyvä tieteellinen ja taiteellinen käytäntö ja hankesopimus. Opinnäytetyön tekijät ja opinnäytetyön tilaaja tekivät kirjallisen opinnäytetyösopimuksen. Sopimuksessa määriteltiin osapuolten velvollisuudet, oikeudet ja vastuut, joita jokainen osapuoli noudatti. Toiminnallisessa kehittämisessä ei tarvittu tutkimuslupia, mutta taidepajoihin osallistumiseen ja taideteosten esille laittoon varhaiskasvatuksen puolella tarvittavat luvat hankittiin lasten vanhemmilta. Lasten vanhemmilta kerätyt suostumuslomakkeet (liite 1) säilytettiin ja tuhottiin asianmukaisesti varhaiskasvatuksen yksiköissä.

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE on luonut eettiset suositukset sosiaali- ja terveysalalle. ETENE:n mukaan on tärkeää kunnioittaa asiakkaiden ihmisarvoa ja perusoikeuksia. Kehittämisessä on noudatettu ETENE:n eettisiä suosituksia, joihin kuuluvat ihmisen perusoikeudet, ihmisoikeudet, itsemääräämisoikeus ja valinnanvapaus. Koko taidepolkuprosessin aikana vuorovaikutukseen piti kiinnittää huomiota. ETENE ohjeistaa ammattihenkilöitä kiinnittämään huomiota vuorovaikutuksen inhimillisyyteen; vuorovaikutus on toista arvostavaa. Hyvä vuorovaikutus on luottamuksellista ja rehellistä. Hyvässä vuorovaikutuksessa kaikki osapuolet tulevat kuulluiksi.

Toisen kokemusta, tietoa ja osaamista arvostetaan ja sitoudutaan yhdessä sovittuihin tavoitteisiin. (ETENE 2011, 5–6.) Opinnäytetyö on toteutettu asiakaslähtöisesti, asiakkaiden on annettu valita, osallistuvatko toimintaan ja mitä tekevät. Asiakkaita ja työelämäkumppania on kuultu koko prosessin ajan. Kehittämistyössä huomioitiin ETENE:n ohjeiden mukaisesti asiakkaiden ikä, kehitystaso ja voimavarat. Pajatyöskentelyssä oli mukana herkästi haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita: lapsia sekä ikäihmisiä, jotka olivat mielenterveyskuntoutujia. (ETENE 2011, 6.)

Kaikki toiminta perustui vapaaehtoisuuteen. Sosionomin ammatin eettinen ohjeistus oli pohjana, jonka mukaan asiakkaita arvostetaan ja kunnioitetaan yksilöinä siten, että jokaisella yksilöllä on omia tarpeita ja toiveita. Jokaisella on oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti. Yksilöiden itsemääräämis- ja osallistumisoikeutta kunnioitettiin. Asiakas on oman elämänsä asiantuntija. (Talentia ry 2009, 8.)

Eettisyyteen kuuluu tekijöiden suojeleminen, heidän mielipiteidensä ja toiveiden kuunteleminen ja huomioiminen. Mitään sellaista mitä asiakkaat eivät halunneet, ei laitettu esille. Haavoittuvassa asemassa olevien ja lasten kohdalla tämä on erityisen tärkeää. Lehikoinen ja Vanhanen (2017, 11) ovat tuoneet esille kansainvälisistä tutkimuksista taidelähtöisten menetelmien käytön eettisiä näkökulmia. Varsinkin haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien kanssa työskennellessä tulee ottaa huomioon taidelähtöisten menetelmien vaikuttavuus. Menetelmät voivat nostaa yksilön alitajunnasta esille esimerkiksi erilaisia pelkoja, traumoja ja ahdistusta. Lisäksi on huomioitava yksilöiden tunteet ja on luotava turvallinen ilmapiiri ja ympäristö.

Palvelukodilla ja kohtaamispaikka Arjen Askeleessa riitti suullinen sopiminen ja lupa teosten käyttöön taidepolulla, koska osallistujat kykenivät itse ilmaisemaan tahtonsa. Varhaiskasvatuksen henkilökuntaa, lapsia ja lasten vanhempia informoitiin opinnäytetyön työpajoista, samoin palvelukodin asukkaita ja kohtaamispaikan asiakkaita. Lasten ja ikäihmisten anonymiteetti säilyi, sillä lasten ja ikääntyneiden nimiä tai heidän varhaiskasvatusyksikkönsä ja palvelukodin nimeä ei tullut esille taideteosten yhteydessä. Tekijänoikeuksia noudatettiin, käytettäessä polulla ja/tai tapahtumissa artistien musiikkia, kirjailijoiden tai muiden kirjoittajien tekstejä. Tekijänoikeus koskee myös kuvataideteosta, näytelmää tai muuta teosta, jolla on tekijä. Lupa teoksen esittämiseen tarvitaan tekijältä. (Tekijänoikeus julkaisuaika tuntematon).

TENK:n mukaan rehellisyys, huolellisuus ja tarkkaavaisuus tutkimustyössä, saatujen tulosten tallentamisessa ja esittämisessä, sekä tutkimuksen ja tulosten arvioinnissa ovat peruslähtökohtia hyvälle tieteelliselle käytännölle. Tutkimukseen valitut tutkimusmenetelmät ovat tieteelliset kriteerit täyttäviä ja saadut tulokset jaetaan avoimesti myös muille ottaen vastuullisuus huomioon. Plagiointia ei sallita ja muiden tekemiin tutkimuksiin ja teoksiin tulee viitata asianmukaisesti. Kerätty materiaali tulee tallentaa asianmukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–9.) Opinnäytetyössä ei ole plagioitu muiden tekstejä ja viittaukset ja lähdeluettelo on tehty asianmukaisesti (Arene 2019, 6–7). Lähdekriittisyys huomioitiin käyttäen vertaisarvioituja artikkeleita, tutkimuksia, alkuperäisiä ja luotettavia lähteitä. Monipuolisten ja kansainvälisten lähteiden käyttäminen lisäsivät luotettavuutta. Toissijaisia lähteitä pyrittiin välttämään.

Kehittämistyössä on noudatettava samoja eettisiä periaatteita kuin tutkimuksessa. On huomioitava osallistuvien asiakkaiden anonymiteetti, niin prosessin aikana kuin raportointivaiheessa. Aineisto on säilytettävä siten, etteivät kirjoitetut tekstit joudu väärin käsiin ja ulkopuolisten luettavaksi. Sama koskee taidepolulle tulevia tuotoksia. Hanna Vilka (2015, 46) toteaa, että tutkittavia ja toimeksiantajia on varjeltava ja kunnioitettava koko prosessin ajan kaikissa vaiheissa. Opinnäytetyön toteutukseen liittyvät rahoitusasiat ja materiaalikustannukset on kuvattu raportissa.

6.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyötä tehdessä opinnäytetyön tekijöiden sosionomi (AMK) ammatilliset kompetenssit kehittivät. Kehittämistyötä tehdessä kehittyivät esimerkiksi seuraavat osa-alueet: sosiaalialan eettinen osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskunta osaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö- ja johtamisosaaminen.

Opinnäytetyön tekijöiden eettinen osaaminen kehittyi työskennellessä heikommassa asemassa olevien yksilöiden kanssa. Opiskelijat tukivat asiakkaidensa kasvua yhteiskunnan jäsenenä. Opinnäytetyössä annettiin mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen kehittyi kuntalaisten osallisuutta tukien ja otettaessa heidät mukaan päätöksentekoon, työpajoihin ja taidepolun rakentamiseen. Verkostossa toimiminen kehitti opinnäytetyön tekijöiden yhteiskuntaosaamista. Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen vahvistui. Opinnäytetyössä piti suunnitella, kehittää, toteuttaa ja arvioida taidepolku, joka toteutettiin verkostotyönä. Kyseessä oli suuri projekti, jonka aikana opinnäytetyön tekijöiden osaaminen kehittyi. Samalla vahvistui työyhteisö- ja johtamisosaaminen. Toinen opiskelijoista sai ohjelmaviikolla osana taidepolun ohjelmaa kolme palkallista sanataidetyöpajaa ja näin ollen hyötyi ammatillisesti. Työpajat olivat korvaruotyöpaja, juurirunotyöpaja ja perinnelorupaja. Viimeksi mainittu toteutui erityisesti lapsille ja lapsiperheille.

Moniammatillinen verkostotyöskentely toimi pääsääntöisesti hyvin kunnan verkoston kanssa. Verkostopalavereja oli sopiva määrä ja tarkoituksenmukaisin väliajoin. Yhteispalavereissa oli hyvä henki ja ilmapiiri, ja kaikkia osapuolia kuunneltiin. Jokaisella palaverilla oli määritellyt aiheet, joita käsiteltiin. Toimintaa aikataulutettiin ja sovittiin tehtäviä jokaiselle. Verkostossa toimi useita ihmisiä ja se aiheutti jonkin verran katkosta viestinnässä, mitä Sonkajärvellä tapahtuu muiden ryhmien pajoissa. Jokaisella verkoston jäsenellä oli muitakin työvelvollisuuksia. Toinen opiskelijoista piti yhteyttä verkostoon sähköpostitse.

Yhteistyöpalavereissa oli sovittu, että kunnan työpajojen koordinoivastuu on kunnan verkostolla. Yhteissuunnittelua taidepolun toteuttajaryhmien kanssa oli liian vähän. Tämä ehkä hieman vaikeutti taidepolun kokonaiskuvan hahmottamista, eli millainen valmiista taidepolusta tulee. Opinnäytetyön tekijät vastasivat varhaiskasvatuksen ja ikäihmisten työpajojen suunnittelusta ja toteutuksesta yhdessä asiakkaidensa kanssa. Opinnäytetyön tekijät oppivat työn rajaamista, mistä kaikesta voi ottaa vastuun ja mistä ei. Oman työssäjaksamisen kannalta on tärkeää tunnistaa omat rajansa. Opiskelijat oppivat verkostotyötä ja projektin suunnittelua ja toteuttamista. Opinnäytetyö toteutui parityönä, joten keskinäinen työnjako eli velvollisuudet ja vastuut sovittiin.

Opiskelijat eivät pysyneet alkuvaiheessa sovitussa aikataulussa: epärealistisesti asetetun aikataulun vuoksi opinnäytetyön tekijät joutuivat siirtämään eteenpäin lupaamansa työsuunnitelman lähettämistä verkostolle luettavaksi. Työmäärä yllätti ja työsuunnitelman viivästymisen aiheutti opiskeluun liittyvien kurssien suorittaminen samanaikaisesti. Opinnäytetyö oli prosessi, jonka aikana opittiin työn suunnittelua, levon ja työn vuorottelua, omia rajoja, asioita omasta itsestämme ja työparista lähdeaineistoon tutustumisen ja kirjoittamisen lisäksi. Opinnäytetyö työparin ja verkoston kanssa oli ennen kaikkea yhteistyön tekemisen ja hyvien vuorovaikutustaitojen oppimista. Opiskelijat nauttivat tekemisestä omien ryhmiensä kanssa. Oli ilo kokea, mitä hyvinvointia luovilla ja taidelähtöisillä menetelmillä voidaan saada aikaan. Palkitsevinta oli valmiin taidepolun näkeminen ja kokeminen: ihmisten ilo ja kokoontuminen yhteen, ihmisten innostuneisuus ja luovuus.

Työnjako toimi enimmäkseen oikein hyvin ja yhteinen työskentely sujui. Jonkin verran esiintyi erilaisia näkemyksiä näkökulmista ja kappaleiden laajuudesta, mutta näkemykset olivat koko prosessin ajan työtä edistävän yhteneväiset ja tämä teki työskentelystä vaivatonta. Kirjoittamisen tapa kielenhuollollisesti on samankaltainen, mikä helpotti työtä. Toisaalta toinen opiskelijoista kirjoittaa laveammin ja toinen tiiviimmin, mikä vaikeutti, mutta myös täydensi. Painotukset osaamisessa täydensivät työskentelyä: toinen on vahva kirjoittamisessa ja kielenhuollossa, toinen tietotekniikassa ja grafiikassa.

Elämän muut velvollisuudet ja kova työtahti asettivat jonkin verran haasteita työaikataulun sopimisessa ja jaksamisessa etenkin raportointivaiheessa. Tekijät jakoivat työsuunnitelman kappaleita yhteisen kirjoittamisen lisäksi. Raportointiosuutta tehtiin lähestulkoon kokonaan yhteiskirjoittamalla. Yhteiskirjoittaminen oli hyvä ratkaisu, koska samalla oli hyvä keskustella kasvokkain opinnäytetyöhön liittyvistä asioista. Tämä mahdollisti syvällistä oppimista ja kokonaiskuvan muodostamista. Kehittämistehtävä oli laaja ja pitkäkestoinen prosessi, joka vaikeutti jossain määrin työn rajaamista. Rajaamista helpotti keskustelut ohjaajan ja työparin kanssa. Työn edetessä rajaaminen hahmottui selkeämmin.

Sovituista aikatauluista oli pidettävä kiinni, jotta työ valmistui sovitussa aikataulussa. Tekemistä auttoi tietoisuus, ettei kerralla tarvitse tulla valmista, vaan opinnäytetyön tekeminen on prosessi. Ohjaajan neuvot auttoivat jatkettaessa aihekuvauksesta työsuunnitelmaan ja työsuunnitelmasta raporttiin. Jatkuva kiire ja väsymys haittasivat ajatustyötä jossain määrin. Opiskelijat kokivat saaneensa aikaan opinnäytetyön, johon voi olla tyytyväinen.

6.4 Taidepolun hyödynnettävyys ja kehittämisideat

Opinnäytetyön tekijät olivat yhtä mieltä siitä, että valtaosa asetetuista tavoitteista toteutui. Taidepolku suunniteltiin, kehitettiin, toteutettiin ja arvioitiin. Suunnittelu ja toteutus onnistuivat hyvin niillä resursseilla, mitä oli käytettävissä. Lisäksi taidepolun tarkoituksena oli, että kuntalaiset saavat jatkaa ja tehdä siitä omannäköisensä. Polku muuttuu kuntalaisten mukana uusien ihmisten ja ryhmien jatkaessa polkua samalla tai aivan uudella teemalla. Osallistujat määrittävät, mikä on sillä hetkellä

ajankohtaista, mitä he työstävät elämässään, mikä puhuttelee ja mihin tarvitsevat asioiden käsittelemiseen konkreettista alustaa, näkyväksi tulemista taidepolulla. Opinnäytetyön tekijät olivat antamassa sosiokulttuurisen innostamisen mukaisen sysäyksen toiminnalle. Opinnäytetyössä saatiin osallistettua kuntalaisia, sekä innostettua heitä mukaan toimintaan. Etukäteen suunniteltu avajaisviikko motivoi ryhmiä tekemään ja rakentamaan polkua. Avajaisviikon tapahtumat kokosivat kuntalaisia yhteen.

Taidepolun arviointi ei toteutunut halutulla tavalla, koska koettiin, ettei palautetta saatu tarpeeksi. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta taidepolku vastasi asetettuihin tavoitteisiin. Kuntalaiset osallistuivat taidepolun ideointiin ja toteuttamiseen yhdessä. Osallisuus vahvistui ainakin sinä ajanjaksona, kun polkua toteutettiin.

Taidepolku rakentui entisen Sonkajärven kulttuuripolun pohjalle. Työelämäkumppanin toiveena oli, että kulttuuripolun pohjaa hyödynnetään ja sen yhteydessä oleva miljö elävöityy. Taidepolku toteutti tämän toiveen. Taidepolkua tullaan käyttämään myöhemmin hiljaisuuden polkuna, jossa voi hiljentyä. Moni ihminen kaipaa ohjattuja hiljaisuuden paikkoja, reitittejä, sekä lyhyitä hiljaisuuden hetkiä, joissa saa uusia voimavaroja arkeen. Taidepolku on muuntautumiskykyinen. Polku voi toimia virkistytymisessä ja oman hyvinvoinnin edistämisessä jatkossakin. Ajatuksena oli, että polkua voisi hyödyntää eri vuodenaikoina eri tavalla: talvella polulla voisi hiihtää, keväällä ja syksyllä voisi toteuttaa luonto- ja ympäristökasvatusta lapsille ja muille ryhmille erilaisten luontorastien avulla. Taidepolkua tullaan toivottavasti käyttämään kunnan eri tapahtumien yhteydessä. Pienessä kunnassa polun käyttökokemukset leviävät helposti henkilötasolla jaettaessa omia kokemuksia toisten kanssa. Hyvät kokemukset voivat rohkaista toteuttamaan vastaavaa toimintaa myös omassa työyksikössä. Taidepolkua on toteutettu monissa Ylä-Savon kunnissa aiemmin, joten oletettavasti taidepolkumalli jatkaa leviämistä laajemmalle Ylä-Savoon.

Opinnäytetyön jatkokehittäminen tai tutkiminen voisi kohdistua taidelähtöisten menetelmien käytön juurruttamiseen sosiaali- ja terveysalalla Sonkajärven kunnassa, jossa taidepolku toteutettiin. Taidepolusta voisi kehittää jatkohankkeen taidelähtöisten menetelmien juurruttamiseen, joka voisi työllistää opinnäytetyön tekijöitä. Opinnäytetyön tekijät näkevät sosiokulttuurisen innostamisen ja taidelähtöisten menetelmien käytön mielekkäinä osina sosiaalityön toimintakulttuuria, missä pyritään pois ongelmakeskeisyydestä ja kontrollista kohti asiakkaan voimaannuttamista. Omien voimavarojen löytäminen luo toivoa. Toivo on sosiokulttuurisen innostamisen ydinajatus (Kurki 2011, 65). Taidepolkua voisi jatkokehittää kuntalaisten kanssa ja esimerkiksi heikommassa asemassa olevat ryhmät (työttömät, pakolaiset, maahanmuuttajat ym.) voisivat toteuttaa omia projektejaan taidepolkua hyödyntäen. Taidepolku toimii yhtenä hyvinvoinnin lähteenä, joka yhdistää ihmisiä, antaa heille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa, vahvistaen samalla heidän osallisuuttaan.

LÄHTEET

- Allardt, Erik 1993. Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model Of Welfare Research. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) The Quality of Life. Oxford: Oxford University Press, 88–94. <https://doi.org/10.1093/0198287976.003.0008>. Viitattu 6.9.2022.
- Arene 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Verkkokirja. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AM-MATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>. Viitattu 19.7.2022.
- Daykin, Norma, Mansfield, Louise, Meads, Catherine, Gray, Karen, Goulding, Alex, Tomlinson, Alan & Victor, Christina 2020. The role of social capital in participatory arts for wellbeing: findings from a qualitative systematic review. *Arts & Health* 13 (2), 134–157. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17533015.2020.1802605>. Viitattu 17.10.2021.
- Dunderfelt, Tony 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.
- ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Verkkojulkaisu. <https://etene.fi/documents/66861912/66865169/ETENE-julkaisu+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841/ETENE-julkaisu+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf?t=1439805553000>. Viitattu 19.10.2022.
- Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse 2019. What is the evidence on the role of arts in improving health and well-being? World Health Organization Europe. Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>. Viitattu 29.1.2022.
- Haapalehto, Saija 2018. Korruptio ja eettisyys kunnassa. Verkkojulkaisu. Kuntaliitto. file:///C:/Users/emmar/Downloads/1949-korruptiojaeettisyys_ebook-2018.pdf. Viitattu 12.2.2022.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2015. Taide, taidelähtöisyys ja tutkimus. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 9.2.2022.
- Houni, Pia, Turpeinen, Isto & Vuolasto, Johanna 2020. TAIDETTA! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus (TAIKE).
- Huhtinen-Hildén, Laura & Karjalainen, Anna Liisa 2019. Luova toiminta siltana itseen, toisiin ja osallisuuteen. Julkaisussa Anna Liisa Karjalainen (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–19.
- Hynynen-Niskanen, Merja 2022. Savitöiden tekemistä kuntoutujien kanssa. Valokuva. 7.3.2022. Sonkajärvi: Merja Hynynen-Niskasén kokoelmat.
- Hynynen-Niskanen, Merja 2022. Valmis savityö. Valokuva. 11.3.2022. Sonkajärvi: Merja Hynynen-Niskasén kokoelmat.
- Invalidiliitto, julkaisuaika tuntematon. Saavutettavuus. Verkkojulkaisu. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>. Viitattu 29.9.2022.
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 2017:33. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 17.10.2021.

Jukarainen, Virpi 2022. Taidepolun rahoitus. Yksityinen Whatsapp-viesti 11.10.2022. Viestin saaja: Merja Hynynen-Niskanen.

Kanninen, Terttu 2015. Hiljainen kansa - osana suomussalmelaista maisemaa ja yhteisöä. Pro gradu -tutkielma. Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma. Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62028/Hiljainen%20kansa%20-%20osana%20suomussalmelaista%20maisemaa%20ja%20yhteis%c3%b6%c3%a4.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 17.10.2021.

Kantonen, Lea 2005. Telтта. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 54.

Kantonen, Lea 2007. Tahroja esityksessä. Yhteisötaiteen etiikkaa. Teoksessa Jari Jula (toim.) Taiteen etiikka. Turku: Areopagus-kustannus, 37–72.

Keiteleen kunta julkaisuaika tuntematon. Keiteleen puupolku. Verkkojulkaisu. <https://www.keiteeleen.fi/etusivu/Vapaa-aika-ja-liikunta/Luonto-ja-ulkoilu/Keiteleen-Puupolku>. Viitattu 10.2.2022.

Keniger, Lucy E., Gaston, Kevin J., Irvine, Katherine N. & Fuller, Richard A. 2013. What are the Benefits of Interacting with Nature? *International Journal of Environmental Research and Public Health* 10, 913–935. <https://www.mdpi.com/1660-4601/10/3/913/htm>. Viitattu 15.2.2022.

Kinnunen, Pekka, Penttilä, Liisa, Rantala, Jaakko, Salonen, Kauko & Tervo, Timo 2003. Sosiokulttuurinen innostaminen. Teoksessa Pekka Kinnunen, Liisa Penttilä, Jaakko Rantala, Kauko Salonen & Timo Tervo (toim.) Innostuskirja. Nyt! Sosiokulttuurisen toiminnan polunpäitä. Helsinki: Opintokeskus Kansalaisfoorumi, 15–24.

Kinnunen, Pekka, Penttilä, Liisa, Rantala, Jaakko, Salonen, Kauko & Tervo, Timo 2003. Innostajan työvälineet. Teoksessa Pekka Kinnunen, Liisa Penttilä, Jaakko Rantala, Kauko Salonen & Timo Tervo (toim.) Innostuskirja. Nyt! Sosiokulttuurisen toiminnan polunpäitä. Helsinki: Opintokeskus Kansalaisfoorumi, 25–34.

Koivisto, Juha, Isola, Anna-Maria & Lyytikäinen, Merja 2018. Osallisuus kuuluu kaikille. Innokylän innovaatiokatsaus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 2018:9. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136074/URN_ISBN_978-952-343-077-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 31.1.2022.

Korhonen, Pekka julkaisuaika tuntematon. Taidelähtöiset menetelmät. Mitä taidelähtöisillä menetelmillä tarkoitetaan? TAIKA-hankkeen blogi. <https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>. Viitattu 15.10.2021.

Korhonen, Seija 2021. Projektipäällikkö. OSPA-hanke, Kehittämisyksikkö Mansikka ry. Verkostopalaaverin muistio. Yksityinen sähköpostiviesti 16.11.2021. Viestin saaja: Taidepolkuverkosto.

Korhonen, Seija 2022. Projektipäällikkö. OSPA-hanke, Kehittämisyksikkö Mansikka ry. Taidepolun rahoituksesta. Yksityinen sähköpostiviesti 2.6.2022. Viestin saajat: Merja Hynynen-Niskanen, Virpi Jukarainen ja Emma Rönkkö.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2006. Kansalaisuuteen tukeminen. Teoksessa Leena Kurki ja Elina Nivala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 146–167. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65787/hyva_ihminen_ja_kunnan_kansalainen_2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.1.2022.

Kurki, Leena 2011. Sosiokulttuurinen innostaminen yhteistyönä. Teoksessa Petri Ruuskanen, Katri Savolainen & Mari Suonio (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Helsinki: UNIPress Oy, 39–68.

- Lehikoinen, Kai & Vanhanen, Elise 2017. Johdanto. Teoksessa Kai Lehikoinen & Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi - katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Helsinki: Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017, 7–28. https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 15.10.2021.
- Lehtonen, Heikki 2020. Mikä on yhteisö? Verkkojulkaisu. Kansalaisyhteiskunta. Päivitetty 11.11.2020. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/mika-on-yhteiso/>. Viitattu 1.2.2022.
- Mackenzie, Corey S. & Abdulrazaq, Shahad 2019. Social engagement mediates the relationship between participation in social activities and psychological distress among older adults. *Aging & Mental Health* 25 (2), 299–305. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13607863.2019.1697200>. Viitattu 1.2.2022.
- Mansikka ry julkaisuaika tuntematon. Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon. Verkkojulkaisu. Leader Mansikka. <https://www.mansikkary.fi/fi/hankkeet/ospa-hanke/>. Viitattu 14.1.2022.
- Marrengula, Miguel 2010. Addressing Socio-Cultural Animation as Community Based Social Work with Street Children in Maputo, Mozambique. Väitöskirja. Department of Social Work Research. University of Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66678/978-951-44-8269-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 19.9.2022.
- Mieliteko julkaisuaika tuntematon. Hankekuvaus. Verkkojulkaisu. Hyvällä mielellä Pohjois-Savo 2021–2030. <https://www.mielitekopedia.fi/fi/hankekuvaus>. Viitattu 2.6.2022.
- Montez, Mário 2018. Sociocultural Animation and Community Development – contributions for social work. *Nové směry, trendy a inovace v sociální práci* 15, 355–362. https://www.researchgate.net/publication/332470056_Sociocultural_Animation_and_Community_Development_contributions_for_social_work. Viitattu 6.9.2022.
- Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Mönkkönen, Kaarina 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveystalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Oy. Viitattu 15.10.2022.
- Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Osallisuudella uusia palveluratkaisuja ja hyvinvointia Pohjois-Savoon julkaisuaika tuntematon. OSPA-hankkeen esittely julkaisuaika tuntematon. Pdf-tiedosto. <https://mansikkary.fi/wp-content/uploads/OSPA-H2.pdf>. Viitattu 25.7.2022.
- Ryyänen, Sanna 2016. Yhteisökasvatus näkökulmana yhteisöihin ja yhteisötyöhön. Teoksessa Irene Roivainen & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat. Tallinna: United Press Global, 131–143.
- Rönkkö, Emma 2022. Korvarunoja. Valokuva. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Lasten maalaamia kiviä kuivumassa päiväkodin pihassa. Valokuva. 22.6.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Lasten rakentama tiipii. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Nuoruuden osion ovi keskinuoruuteen. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.

- Rönkkö, Emma 2022. Puuveistos ja kangaspuut kuvaamassa aikuisuutta taidepolulla. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Savityöt ja tekstiilipunnat verkkokehikossa. Valokuva. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Taidepajatyöskentelyä luonnonmateriaaleista lasten kanssa. Valokuva. 16.6.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Rönkkö, Emma 2022. Valmis tuulikello taidepolun varrella. Valokuva. 6.7.2022. Sonkajärvi: Emma Rönkön kokoelmat.
- Salonen, Kari 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Verkkokirja. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. Viitattu 26.7.2022.
- Salonen, Kirsi 2010. Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/121602/978-952-03-1563-4.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 19.9.2022.
- Secker, Jenny, Hacking, Sue, Spandler, Helen, Kent, Lyn & Shenton, Jo 2007. Mental health, social inclusion and the arts: developing the evidence base. Anglia Ruskin University / UCLan Research Team. 1.5.2007. <https://www.artshealthresources.org.uk/wp-content/uploads/2017/01/2007-Secker-Mental-Health-Social-Inclusion-and-Arts.pdf>. Viitattu 17.10.2021.
- Sokra koordinaatio 2021. Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke. Verkojulkaisu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Diakonia-ammattikorkeakoulu. Päivitetty 14.10.2021. <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/taide-kulttuuri-tai-luontolahtoinen-osallisuusverkosto>. Viitattu 20.1.2022.
- Sonkajärven kunnan kulttuuritoimi julkaisuaika tuntematon. Kulttuuri ja kansalaisopisto. Verkojulkaisu. Sonkajärven kunta. <https://www.sonkajarvi.fi/Suomeksi/Palvelut/Kirjasto,-kulttuuri-ja-kansalaisopisto/Kulttuuri>. Viitattu 18.10.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisuaika tuntematon. Osallisuuden edistäminen. Verkojulkaisu. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>. Viitattu 7.2.2022.
- Stickley, Theodore, Watson, Craig Michael, Hui, Ada, Bosco, Alessandro, French, Blandino & Hussain, Basharat 2021. "The Elder Tree": An evaluation of Creative Writing Groups for Older People. *Nordic Journal of Arts, Culture and Health* 3 (1–2), 48–62. <https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/2535-7913-3-1-2>. Viitattu 29.1.2022.
- Sutela, Katja 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi. Teoksessa Kai Lehtikainen & Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi - katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Helsinki: Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017, 71–82. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 15.10.2021.
- Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon. Iin Lähde! -puisto. Verkojulkaisu. <https://www.kulttuurikauppila.fi/julkinen-taide/iin-lahde-puisto/>. Viitattu 10.2.2022.
- Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon. Taiteesta osallisuutta 2020–2023. Verkojulkaisu. <https://www.kulttuurikauppila.fi/lahde-taiteesta-osallisuutta/>. Viitattu 10.2.2022.
- Taidekeskus KulttuuriKauppila julkaisuaika tuntematon. Taiteesta voimaa arkeen 2017–2020. Verkojulkaisu. <https://www.kulttuurikauppila.fi/lahde-taiteesta-voimaa-arkeen-2017-2020/>. Viitattu 10.2.2022.

Talentia ry. 2009. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Ammattieettinen lautakunta. 3.painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Tekijänoikeus, julkaisuaika tuntematon. Mitä on tekijänoikeus? Verkkojulkaisu. <https://tekijanoikeus.fi/tekijanoikeus/>. Viitattu 14.2.2022.

Tulensalo, Hanna, Kalliomeri, Reetta & Laimio, Janica 2021. Johdanto. Teoksessa Hanna Tulensalo, Reetta Kalliomeri & Janica Laimio (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 13–26.

Lehtinen, Sanna julkaisuaika tuntematon. Korvaruno. Verkkojulkaisu. Turun sanataideyhdistys ry. <https://turunsanataideyhdistys.wordpress.com/sanataidepankki/173-2/>. Viitattu 17.10.2022.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Pdf-tiedosto. Julkaistu 14.11.2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 18.10.2021.

Tyrväinen, Liisa, Lanki, Timo, Sipilä Raija & Komulainen, Jorma 2018. Mitä tiedetään metsän terveyshyödyistä? Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim 134 (13), 1397–1403. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo14421.pdf>. Viitattu 15.2.2022.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Pdf-tiedosto. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. Viitattu 12.7.2022.

Vilkka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1:

Suostumuslomake

Olen Savonia ammattikorkeakoulun sosionomi opiskelija Emma Rönkkö. Toteutan opinnäytetyönä parini kanssa yhteisötaidepolkua Sonkajärven kunnalle. Tarkoitukseni on valmistaa lasten kanssa taideteoksia yhteisötaidepolulle kierrätys- ja luonnonmateriaaleista taidepajoissa 16.-17.6, 22.6 ja 29.-30.6 lasten varhaiskasvuspäivän aikana. Lapsen nimi ei tule esille taideteoksen yhteydessä eikä taidepolulla. Palautathan suostumuslomakkeen viimeistään 13.6.2022.

Saako lapsenne osallistu taidepajoihin?

- Kyllä
 Ei

Saako lapsenne taideteoksia olla esillä yhteisötaidepolulla?

- Kyllä
 Ei

Lapsen nimi: _____

Huoltajan nimi: _____

Terveisin,
Emma Rönkkö
emma.ronkko@edu.savonia.fi